

«TK MEGANOM»

ISSN 2520-7474

PARADIGM OF KNOWLEDGE

Multidisciplinary
Scientific Journal

№ 5 (25)

Muscat 2017

ISSN 2520-7474

DOI 10.26886/Paradigm.2520-7474.5(25)2017

**SCIENTIFIC JOURNAL
PARADIGM OF KNOWLEDGE**

No. 5(25), 2017

FOUNDER: CENTER FOR
INTERNATIONAL COOPERATION
TK MEGANOM, LLC

WAS FOUNDED IN 2014

IT IS ISSUED SIX TIMES A YEAR

<http://naukajournal.org/index.php/Paradigm/>

Edition address: PO Box 2910

Ruwi, PC 112 Sultanate of Oman

Edition e-mail: paradred@gmail.com

Phone: +96894767267

© Center for international scientific
cooperation TK Meganom, LLC

Reprint of materials without the written permission of edition forbidden

Editorial Board:

The Editor-in-chief Doctor of Political Science, Professor, Valery Kornienko, Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"

Economic Sciences

- Doctor of Economics Sciences, Professor Bashnyanin G., Head of the Department of Economics, Lviv Commercial Academy;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Barsky Y. M., Lutsk National Technical University;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Shvets N. R., Director of Institute of Banking Technologies and Business "University of Banking";
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Shevchuk A. V., Novovolynsk Research-Education Institute of Economics and Management Ternopil National Economic University;
- Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Vdovenko N. M., National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
- Doctor of Economics Sciences, Professor, Zahorna T. O., Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- Doctor of Economics Sciences, Associate Professor, Hrapkina V. V. Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;

Historical Sciences

- Doctor of Historical Sciences, Professor, Orehovsky V., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;

- Doctor of Historical Sciences, Professor, Yuriy M., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Bezarov O., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Tsyganenko L., Izmail State Humanitarian University
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Roebuck Igor Y., Kharkiv National Medical University;
- Doctor of Historical Sciences, Nikitenko K. V., Lviv National Academy of Arts;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, I.B. Datskiv, Ternopil National Economic University;
- Doctor of Historical Sciences, Professor, Cotsur Nadiya, Gregory Skovoroda Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University;

Philosophical sciences

- Doctor of Philosophy, Alatoom Mohammad Fayiz Ahmad
- Doctor of Philosophy, Professor, Chikarkova M., Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics;
- Doctor of Philosophy, Professor, Andriyenko O. V. Donetsk National University;
- Doctor of Philosophy, Dulyn P. G., Mikolaiv National University;

Political Sciences

- Doctor of Political Science, Professor, Kornienko V., Academician of the Ukrainian Academy of Political Science, Vinnytsia National Technical University, President of the Association "Analitikum"
- Doctor of Political Sciences, Professor, Tkach O. I., Taras Shevchenko National University of Kyiv;
- Doctor of Political Sciences, Associate Professor, Denysyuk Svetlana G., Vinnytsia National Technical University;

Pedagogical Sciences

- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Belmaz Y. Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy; Academy;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vlasenko K. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Donbass State Engineering Academy;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Prima R. M., Lesya Ukrainka Eastern European National University;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kozhevnikov V. M., Makiyivka Economic and Humanitarian Institute;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Tarnopolskyi O. B., Doctor of Pedagogical Sciences, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk;
- Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Poluboiaryna I. I., Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts;

Psychological Sciences

- Doctor of Psychology, Professor, Volzhentseva I., Makeyevka Economics and Humanities Institute;
- Doctor of Psychology, Professor, Simonenko S., K.D. Ushynsky South Ukrainian National Pedagogical University;
- Associate Professor, Murat Elioz, Ondokuz Mayis University, Yasar Dogu Faculty Of Sport Sciences, Samsun, Turkey;

Medical Sciences

- Doctor of Medical Sciences, Professor, Mikhail Lebedyuk, Head of the Department of Dermatology and Venereology, Odessa National Medical University;
- Doctor of Medical Sciences, Professor, Bocharov Vasily Andreevich, Head of the Department of Pharmaceutical and Cosmetology Technologies, Odessa Medical Institute of the International Humanities University;
- PhD in Medical Sciences, Bocharova Veronika Vladimirovna, Odessa National Medical University;
- Doctor of Medical Sciences, Associate Professor, Kuts Larissa Viktorovna, Head of the course of dermatovenereology, clinical immunology, allergology, Medical Institute of the Sumy State University;
- Doctor of Medical Sciences, Zubkova L., Medical center "ORTO DENT" (Odessa, Ukraine);
- Doctor of Medical Sciences, Gladchuk V., «Hladchuk Medical Aesthetic Center» (Kiev, Ukraine)
- Doctor of Medicine, Professor, Peklina G. P., Odessa Medical Institute International Humanitarian University;

Technical Sciences

- Doctor of Technical Sciences, Professor, Waldemar Wójcik, Lublin University of Technology;
- Doctor of Technical Sciences, Professor, Baranowski V. M., Ternopil National Technical University;
- Doctor of Technical Sciences, Professor, Gogo V. B., Donetsk National Technical University;
- PHD in Engineering Sciences, Alatoom Mohammad Fayiz Ahmad

Juridical sciences

- Doctor of Law, Professor, Krinitsky I. E., Professor, Research Laboratory number 1, Research Institute of Finance;
- Doctor of Law, Professor, Gumin A. M., Training and Research Institute of Law and Psychology, National University "Lviv Polytechnic"

Art

- Doctor of Art, Professor, Crul P. F. V.Stefanik Priкарпатський University;
- Doctor of Art, Professor, Olena Sizova, P. Tchaikovsky South Ural State Institute of Arts;
- Doctor of Art, Professor, Katerina Stanislavska, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- Doctor of Cultural Studies, Associate Professor, Prokopova Natalia Leonidovna, Dean of the Faculty of Directing and Actor Art, Kemerovo State Institute of Culture;
- Doctor of Art, Rusudan Kvaratskhelia, Caucasus International University;
- Doctor of Art, Professor, Andriy Puchkov, Boris Grnchenko Kyiv University;
- PhD in Art, Evhen Kushch, National Academy of Leaders Culture and Arts;
- PhD in Atr, Badalov O. P. Chernigov Institute of Arts and Cultural Management of the National Academy of Culture and Arts;

Geographical Sciences

- Doctor of Geographical Sciences, Professor, Ilyin L. V., Head of the Department of Tourism and Hospitality Lesya Ukrainka East-European National University;

Ulrichsweb™ Global Serials Directory

DOI (Digital object identifier)

Publishing house is a member of CrossRef

Indexing:

RSCI SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

GOOGLE SCHOLAR

I. ECONOMICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.1

UDC 316.3

CONSUMER BEHAVIOR AS A MODERN PHENOMENON IN CONSUMER SOCIETY

PhD in Economical Sciences, T. T. Zhovkovska

Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

The model of consumer behaviour, which takes into account the impact of innovative means on the buyer, has been developed. The psychology of the consumer is influenced by different factors. To find out behavior of the consumer both economic, and psychological knowledge and abilities are necessary. Correlation between the development of social production and the process of quantitative growth and enrichment needs of the society, which provides growth and improvement of social needs with the development of the productive forces and culture, has been determined. The prospect for the development of this direction in science is the creation of theoretical methods of controlling consumer behaviour on the basis of the collaboration of specialists in the sphere of economics, management, marketing, sociology and psychology, which will be used in managerial practice of marketing.

Key words: need, consumption, consumption theory, consumer behavior, management, controlling consumer behavior, management methods of consumer behavior.

кандидат економічних наук, Жовковська Т. Т. Поведінка споживача як сучасний феномен в суспільстві споживання/ Тернопільський національний економічний університет, Україна, Тернопіль

Розроблено модель споживчої поведінки, яка враховує вплив інноваційних засобів спонукання на покупця. Визначено зв'язок між розвитком суспільного виробництва і процесом кількісного зростання і збагачення потреб суспільства, що передбачає зростання і вдосконалення потреб суспільства з розвитком продуктивних сил і культури. Сформовано методiku управління споживчою поведінкою на базі співпраці фахівців в сфері економіки, менеджменту, маркетингу, соціології та психології, яка буде застосовуватися в управлінській практиці маркетингу. Поглиблено теоретичні підходи щодо теорії поведінки споживачів, яка є самостійною галуззю знань і котра виникла на стику економіки, маркетингу та психології.

Ключові слова: потреба, споживання, теорія споживання, поведінка споживачів, управління поведінкою споживачів, методи управління поведінкою споживачів.

Introduction. The study of consumer behavior is one of the fundamental problems of economic theory. The theory of consumer behavior pursues two goals: firstly, it seeks to give a deeper explanation of the law of demand; and secondly, it helps to understand how consumers distribute revenues for the purchase of various goods.

Actual scientific researches and issues analysis. The problem of consumer behavior is considered in the theory of “ostentatious” (demonstrative) consumption by Thorstein Bunde Veblen, in the Georg Simmel’s works, M. Weber, Gabriel Tarde, E. Goble, Herbert George Blumer and others in the analysis of social and cultural aspects of behavior. The behavior of consumers began to be analyzed in order to identify the motivation of choice based on the Sigmund Freud’s theory and Abraham Maslow’s concept.

The first attempts to develop a theory of consumption were begun in the XIX-XX centuries. Thus, K. Marx advanced the idea of commodity fetishism, the American economist and social theorist Thorstein Bunde Veblen developed the theory of ostentatious consumption. The German sociologist Georg Simmel also studied the phenomenon of consumption, put forward the key ideas of the theory of fashion, and Werner Sombart proposed the concept of luxury, M. Weber formulated the concept of status groups.

American scientists, such as: G. Engel, R. Blackwell, and D. Kollat laid the basics of the theory of consumer behavior in the late XX century, who introduced the many years of observation in their work "Consumer Behavior" [1].

This issue was in the center of attention of another group of scientists, such as: John Howard and D. Schet, who presented their vision of this issue in the work "The theory of consumer behavior" [2].

A new field of research is formed in the 80's of the twentieth century, the sociology of consumption, which focuses on meaningful consumer activity, is emerging. Weber's social action is basis of the theory [3], H. Blummer's symbolic inter-actionism [4] and I. Hoffmann's dramatic approach of [5]. Sociology of consumption considers it not so much economic, but first of all, the social process, closely integrated into the general context of social interactions.

The target of the research. Today, consumption begins to play an increasingly important role in the formation of value orientations and behavioral models, which actualizes not only discussions about "consumption" in the media, but also determines the vector of scientific understanding of consumption as an economic and social and cultural phenomenon. Nowadays, consumption becomes a significant component

of social and economic reality, which makes it possible to interpret contemporary society as a consumer society.

The purpose of the article is to generalize the theoretical provisions that characterize consumption in the context of consumer behavior and consideration of the process of controlling the behavior of the consumer using various factors of influence.

The statement of basic materials. Consideration of the phenomenon of consumption (consumerism, from the English consumer) is important not only from the point of view of economic sciences, but also in terms of the philosophy of culture, since this phenomenon affects the formation of identity identities and values of the individual, the functioning and self-development of culture and society, the pace of social and economic transformations. The concept of consumption has long been firmly established in the Western literature as a system of values and ideas that reduce vital senses to the satisfaction of material interests. Thus, Jean Baudrillard noted that the modern “consumer has a duty to enjoy; it becomes an enterprise for pleasure and pleasure” [6, p. 51].

That is, consumer consumption is a priority in consumption, and production and accumulation go away. Thus, the consumer society influences qualitative changes both in economic structures and in society as a whole [1]. As a result, the main wishes of individuals, their social positions and motivation began to focus not around the process of work and life, but around the admiration of the process of consumption, which, in turn, is determined by consumer behavior.

According to E. Fromm, consumption everything becomes a commodity in a society: “The pleasure is to satisfy the consumption and “absorption” of goods, visual impressions, food, drinks, cigarettes, people, lectures, books, films. All of this is consumed, absorbed” [7, p. 155].

The model proposed by F. Kotler in marketing is the generally accepted model of consumer behavior. In his opinion, “the starting point of understanding the behavior of buyers can serve as a model of marketing incentives and the corresponding reaction of buyers” [8, p. 45]. O.V. Voronkova believes that the inducing factors of marketing penetrate into the “black box” of consumer consciousness and cause certain responses [9, p. 23].

Four main approaches to the study of consumer choice are described in the literature:

- 1) economic approach;
- 2) sociological approach;
- 3) psychological approach;
- 4) combined – the synthesis of three approaches from the standpoint of economic psychology.

The basic concepts of consumer behavior: M. Friedman (the concept of “constant income”); Franco Modigliani (the theory of “life cycle”); Thorstein Bunde Veblen (demonstrative consumption); J. Dunsenberry (the concept of “relative income”).

What are the characteristic features of consumption, which determine the progress of modern society? These include:

- 1) individual and rational (more precisely, purposeful, rational takes into account the ratio of “price / quality”) choice of the most desired goods;
- 2) readiness to purchase of new goods, to replace old things with more perfect ones;
- 3) the existence of a mode that changes several times during one generation’s life;
- 4) observance of fashion [10, p. 47].

These the features of consumption that most contribute to the formation of economic relations, based on mutual agreement between

individuals on the transfer of ownership of goods or the possibility of receiving services and support the market exchange of goods. As it is rightly noted in the literature, “consumer diversity is not a whim but a central nerve of social development. The supply of new goods and demand for them are two key processes of the present: the first improves the quality of labor, the second – the quality of leisure” [11, p. 28-29].

Behavior of a person is the main subject of “consumer behavior”, because the buyer himself makes a choice between the acquisitions of a particular product (service) to meet their needs. Consumption is a process that involves a whole range of private processes: the choice of a product or service, the purchase, use, maintenance of things in order, repair and disposal. Therefore, the consumer is not only a buyer. It is a much wider concept.

At the same time, consumer behavior is a space in which the life of society is reflected and a new vision of the world is projected, social relations are formed, stratification is changing, there is a change in the priorities of values, norms, social attitudes, social stereotypes, attributive processes. Consumer behavior is a peculiar, specific activity of a person, aimed directly at receiving, consuming products and services and disposing them, including decision-making processes that precede and follow the actions [12, p. 149].

We should remember that consumer behavior studies human behavior only in a market context. Consequently, the economic behavior of an individual is formed from a number of economic actions. The action of a person as a consumer must be rational and obey the law of demand. Its essence lies in the fact that when the cost of goods is reduced, there is an increase in the number of its purchases, and, accordingly, when the price increases, the number of purchases of goods is reduced. Such a mechanism works in trade during the period of sales. A person makes an

economic decision based on the ratio of price and quality in choosing a product. However, demonstrational consumption is an antagonist to the classical economic model of consumption, as objects of demonstrative consumption are expensive goods (regardless of their quality).

Consumer behavior carries out its manifestation not only as an economic but also a social and psychological phenomenon, which demonstrates, on the one hand, the growing individualization of needs, the dynamism of their development, the progressive nature of demand in certain markets, and, on the other hand, negative changes in the standard of living and the purchasing power of the population and the reciprocal nature of demand in other markets.

Buying behavior only at first glance seems simple and obvious. In fact, this is a complicated, often obscure, decision-making process for the observer. And this process begins with a sense of being a potential buyer of need. The nature of the needs is so varied as multifaceted human activity: a feeling of hunger or thirst, a reaction to heat or cold, the desire for self-preservation and safety, rapid movement in space, the instinct of the continuation of the family, the desire for certain occupations, entertainment and communication, etc. As awareness of a person needs, there is an actual need, which, if it is not met in time, immerses a person in a state of physical and mental discomfort.

To meet the emerging needs can be in such ways: full self-sufficiency and self-service, borrowing and begging, robbery and burglary, and finally, the most civilized way are sharing. It leads to the appearance of the market. But there is nothing to do in the market without money: you need either an excess of any product, or money, but better both.

In modern conditions, most business entities focus their activities on specific consumer groups with a view to more efficient, high-quality and full satisfaction of their needs. The development of the surrounding world,

changing the way and style of life leads to the fact that the consumer becomes different, transforms his behavior, there are new demands, tastes and preferences, so that organizations are forced to adjust their activities, adjusting it during today's buyer. That is why marketing is an extremely important direction of business entities in today's conditions. The purpose of marketing is to better meet the needs and desires of target consumers, solve their problems through the use of goods and services through the creation of optimal conditions for the selection and implementation of the purchase, in a better way than competitors.

In turn, consumer preferences are determined by consumer values, which can be influenced by an effective marketing strategy [13, p. 48]. Despite the fact that the consumer of goods and services is always independent in his choice, the enterprise constantly studies consumer preferences, can learn to manage its behavior, so that the product or services were in demand in the market through incentives.

The motivation of consumers is to change their behavior in order to increase consumption of goods and services. The main objectives of consumer motivation include: attracting consumers, lowering the price of goods and increasing sales and consumption, increasing the number of purchases, and, as a consequence, expanding the average consumer basket of the buyer [14, p. 72-79].

The study of consumer behavior is a constant process, without which the enterprise cannot function successfully. First of all, it is necessary to pay attention to two main aspects in the analysis of consumer behavior: satisfaction of needs and fulfillment of desires. For an initial study it's enough to know what, where and when the buyer bought, why he preferred a particular product. These data can be obtained by studying the deeper aspects of motivation.

A seller, whose key goal is to sell a product or service, seeks to understand the main and secondary reasons for the behavior of customers, to determine the levers of pressure on the consumer. Marketing communications affect the behavior of consumers, so you need to have information about the nature of consumer behavior. In the managerial process, entrepreneurs need to know clearly:

- 1) what determines consumer behavior on the market;
- 2) who influences decision-making on the purchase of goods;
- 3) on the basis of what circumstances consumers take their decisions.

After satisfying the primary needs, the consumer needs to move to meet the needs of secondary importance.

The prices of goods, revenues of buyers and their preferences are the main factors of consumer behavior. But additional factors are also there [15, p. 37-41]:

1. Cultural (a set of values and stereotypes that influence the choice);
2. Social (the person lives in a society, and members of society influence the choice, it can be a family, colleagues, friends);
3. Personal (age, way of life, self-esteem);
4. Psychological (motivation, persuasion, perception, assimilation).

It is established that long-term success of the enterprise depends to a large extent on its ability to influence the behavior of consumers [16]. The need to control the behavior of consumers, as “the company’s ability to generate the desired impressions in a person will determine its success in the global market” is associated with this [17].

The basic principles of consumer behavior management used in marketing remain unchanged today:

- generalization of facts of real business practice and development of proposals for improvement of work with the consumer;

- estimation of practical results of certain methods of influence on the consumer;
- identification of the most perspective areas of work with the consumer;
- consumer socialization as a medium for future consumer formation;
- management of perception and memory of consumers in making a consumer decision;
- the process for consumer education;
- formation of methods for strengthening the memory of consumers;
- formation of knowledge of consumers about the product and its relation to the product;
- study of situational factors influencing the behavior of consumers;
- internal and external information search of consumers.

Consumer analysis is based on the concept of “7 Os”: Occupants – market participants; Objects – market items; Objectives – goals in the market; Organizations – organizations on the market; Operations – operational processes on the market; Occasions – purchasing opportunities; Outlets – sales channels and consists of the study of the following elements [18]:

- market participants (who makes purchases on the market?);
- market items (which products and items are bought and sold on the market, which dissatisfied needs exist?);
- objectives are set by the market participants (why are they buying?);
- enterprises that are present on the market (who interacts with consumers on the market?);
- operational processes of the market (how are purchases?);
- purchasing opportunities (when purchases are made?);
- sales channels (where are your purchases?).

Modern social consumption is changing dynamically, which is the result of a large amount of information and experience gained in purchasing the various goods that every person now has since childhood.

Consumer behavior management is a complex process, and its successful conduct largely depends on methodological support. The methodology of management is a certain algorithm of the company's actions, based on five management functions, namely: planning, organization, motivation, control and coordination. These "common" functions are integral parts of any management process, regardless of the features of the control object.

It is necessary to take into account that human behavior is characterized by special complexity and uncertainty when choosing means of managerial influence. At any given time, a person can only carry out a limited number of certain actions, but the number of actions that could be carried out at the moment is almost unlimited. In all aspects of human behavior is constantly manifested, on the one hand, the basis inherited from previous generations, and on the other – all the set of continuous effects of the physical and social environment, that is, innate and acquired that is present in every action of man.

To explain the behavior of a person, it is necessary to understand why it does exactly this action, in this way in a certain way. Therefore, having learned to influence the subconscious, you can easily influence the behavior of consumers. Today, the basis of marketing is not the desire to meet the needs of consumers, and manipulating their hidden motives to maximize the profits of enterprises. Thus, the study of the psychological aspects of actions and the mode of action of buyers becomes the basis for managing their behavior. The application of this concept in practice already takes place in supermarkets, where everything is done so that the consumer "rested" and could not rationally calculate every step, every

purchase. Means of managing consumer behavior in supermarkets are applied in a comprehensive manner.

The essential elements of the atmosphere of an economically efficient trading company are melodic music, variety of brands, a wide range of products, visual advertising, pleasant smell, vivid design outside and inside stores, lots of light, lack of barriers between consumer and goods.

Today the methodology, which consists in the use of advanced research of consumer behavior, is actual. In other words, it is the concept of “understand and react” in action, the departure from linear and discrete representations. Therefore, unlike other researchers, we propose to “manage” the behavior of consumers by reacting to the factors of their behavior.

We propose the following mechanism for selection purposes. Companies need to determine the impact on which aspect of consumer product behavior is the most effective in achieving the main goal – long-term sales growth. This is done in three stages.

1. The first is the determination of influence of factors of consumer behavior. Four sociological (culture, social status, group communication, households) and five psychological (perception, learning, motivation, personality, emotions, knowledge and attitude, values, life style, consumer resources) are traditionally referred to consumer behavior factors.

2. The next is determining the weight of the stage of the decision making process. There are several stages in the purchase decision process: review, active evaluation, purchase and after-sales processes. The stage is the more important than the more “points of contact” are there. “Points of contact” are the moments, when the company’s actions in the field of marketing are especially necessary for the consumer, and allow him to come in contact with him and support his decision. It is precisely at this point in the decision making process that individual

marketing efforts are particularly effective, and the return on investment in marketing will be most tangible.

3. The third is the determination of the value of the point of application management influence. Defining management tasks and developing programs. At the second stage, it is necessary to choose measures of consumer behavior management and develop programs, that is, a set of measures aimed at realizing the task, balanced by terms, performers and resources. Each program should include various projects or work, in which the tasks are solved.

Taking into account the foregoing, we can conclude that consumer behavior is a multifaceted category, which involves the formation of market demand of buyers for a variety of goods and services that make choices based on existing prices. The considered basic approaches to the knowledge of consumer behavior confirm the importance and need for further study of this category.

Conclusions. Consequently, consumer behavior is a complex and multifaceted phenomenon that can be studied infinitely, due to the changing society, with it changing its needs, and as a consequence, and consumer behavior. The consumer satisfaction becomes a more important criterion for companies than profits in competitive and saturated markets. Consumer loyalty is a psychological parameter influenced by a number of factors. The purpose of the company is to identify these factors and to seek methods of influencing their target consumers for the formation of consumer loyalty and affection. Analysis of the psychological processes of consumer behavior allows us to conclude that the properties of the product, corresponding to the actual needs and motives of a person are the basis of consumption. Thus, firms-manufacturers and sellers, based on research on consumer preferences and consumer behavior modeling, are able to:

- know whose needs are served by its product and, if necessary, improve its characteristics;

- see, where and how the consumer asks for information about the product and to help him more quickly and more fully obtain certain information about him;

- help the consumer to make a purchase decision on the basis of knowledge of the motives and incentives that he is guiding;

- help the consumer to choose such a product that will satisfy his needs, taking into account his individual representations and requirements;

- strengthen the confidence of the consumer in the right choice;

- to know the evaluation of your product by the consumer to evaluate the results of their work.

The realization of these results will inevitably lead to higher competitiveness of firms and, consequently, to an increase in sales volumes. Knowledge of the personality type can be useful in the analysis of consumer behavior, when there is a certain connection between types of individuals and the choice of goods or brands. The result of studying the behavior of buyers is ultimately the optimization of the range and quality of goods, which are realized.

References:

1. Engel J. F. *Consumer Behavior* / J. F. Engel, D. T. Kollat, R. D. Blackwell. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968. – 652 p.

2. Howard J. A. *The Theory of Buyer Behavior* / J. A. Howard, J. N. Sheth. – NY: John Wiley & Sons, 1969. – 345 p.

3. Вебер М. *Основные социологические понятия: Избранные произведения* / М. Вебер. – М.: Прогресс, 1990. – С. 602–643.

4. Блумер Г. Общество как символическая интеракция // Современная зарубежная социальная психология. Тексты. / Г. Блумер – М.: Изд-во МГУ, 1984. – С. 173–179.
5. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / И. Гофман. – М.: Кучково Поле; Канон-Пресс-Ц, 2000. – 304 с.
6. Бодрийяр Ж. Общество потребления: его мифы и структуры / Ж. Бодрийяр. – М.: Республика, 2006. – 269 с.
7. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М.: Республика, 1992. – 430 с.
8. Котлер Ф. Новые маркетинговые технологии. Методики создания гениальных идей / Ф. Котлер. – СПб. : Нева, 2004. – 192 с.
9. 3. Воронкова О. В. Поведение потребителей: учебное пособие / О. В. Воронкова. – Тамбов: Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2012. – 84 с.
10. Цирель С. В. Рыночная экономика и типы потребления / С. В. Цирель // Экономический вестник Ростовского государственного университета. – 2004. – Т. 2. – № 1. – С. 45-58.
11. Долгин А. Б. Манифест новой экономики. Вторая невидимая рука рынка / А. Б. Долгин. – М. : АСТ, 2010. – 256 с.
12. Мандель Б. Р. Экономическая психология / Б. Р. Мандель. – М.: Флинта, 2015. – 294 с.
13. Демченко А. А. Маркетинговые инновации в условиях кризиса / А. А. Демченко // Маркетинг. – 2009. – № 1. – С. 44-50.
14. Матковская Я. С. Мотивы потребительского поведения на рынке инновационных технологий / Я. С. Матковская // Российское предпринимательство. – 2014. – № 7-1 (138). – С. 72-79.
15. Золотарева Ю. В. Теории мотивации и их место в концепции маркетинга / Ю. В. Золотарева // Российское предпринимательство. – 2010. – № 12-2 (174). – С. 37-41.

16. Блекуелл Р. Поведение потребителей / Р. Блекуелл, П. Миниард, Д. Енджел; [пер. с англ. 10-е изд.]. – СПб.: Питер, 2007. – 944 с.
17. Болотна О. В. Емоційний маркетинг як технологія управління поведінкою споживачів [Електронний ресурс] / О. В. Болотна // Ефективна економіка – 2013. – № 8. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
18. Воронкова О. В. Основные принципы управления поведением потребителя / О. В. Воронкова // Наука и бизнес: пути развития. – 2012. – №10 (16). – С. 121-124.

References:

1. Engel J. F. Consumer Behavior / J. F. Engel, D. T. Kollat, R. D. Blackwell. – New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968. – 652 p.
2. Howard J. A. The Theory of Buyer Behavior / J. A. Howard, J. N. Sheth. – NY: John Wiley & Sons, 1969. – 345 p.
3. Veber M. Osnovnye sotsiologicheskie ponyatiya: Izbrannye proizvedeniya / M. Veber. – M.: Progress, 1990. – S. 602–643.
4. Blumer G. Obshchestvo kak simvolicheskaya interaktsiya // Sovremennaya zarubezhnaya sotsialnaya psikhologiya. Teksty. / G. Blumer – M.: Izd-vo MGU, 1984. – S. 173–179.
5. Gofman I. Predstavlenie sebya drugim v povsednevnoy zhizni / I. Gofman. – M.: Kuchkovo Pole; Kanon-Press-Ts, 2000. – 304 s.
6. Bodriyyar Zh. Obshchestvo potrebleniya: ego mify i struktury / Zh. Bodriyyar. – M.: Respublika, 2006. – 269 s.
7. Fromm E. Dusha cheloveka / E. Fromm. – M.: Respublika, 1992. – 430 s.
8. Kotler F. Novye marketingovye tekhnologii. Metodiki sozdaniya genialnykh idey / F. Kotler. – S-Pb.: Neva, 2004. – 192 s.
9. Voronkova O. V. Povedenie potrebiteley: uchebnoe posobie / O. V. Voronkova. – Tambov: Izd-vo FGBOU VPO «TGTU», 2012. – 84 s.

10. Tsirel S.V. *Rynohnaya ekonomika i tipy potrebleniya* / S.V. Tsirel // *Ekonomicheskij vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2004. – T. 2. – № 1. – S. 45-58.
11. Dolgin A. B. *Manifest novoy ekonomiki. Vtoraya nevidimaya ruka rynka* / A. B. Dolgin. – M.: AST, 2010. – 256 c.
12. Mandel B. R. *Ekonomicheskaya psikhologiya*. / B. R. Mandel. – M.: Flinta, 2015. – 294 s.
13. Demchenko A. A. *Marketingovye innovatsii v usloviyakh krizisa* / A. A. Demchenko // *Marketing*. – 2009. – № 1. – S. 44-50.
14. Matkovskaya Ya. S. *Motivy potrebitelskogo povedeniya na rynke innovatsionnykh tekhnologiy* / Ya. S. Matkovskaya // *Rossiyskoe predprinimatelstvo*. – 2014. – № 7-1 (138). – S. 72-79.: <http://bgscience.ru/lib/5363/>.
15. Zolotareva Yu. V. *Teorii motivatsii i ikh mesto v kontseptsii marketinga* / Yu. V. Zolotareva // *Rossiyskoe predprinimatelstvo*. – 2010. – № 12-2 (174). – S. 37-41. – <http://bgscience.ru/lib/6427/>
16. Blekuell R. *Povedenie potrebiteley* / R. Blekuell, P. Miniard, D. Yendzhel; [per. s angl. 10-e izd.]. – SPb.: Piter, 2007. – 944 s.
17. Bolotna O. V. *Yemotsiyniy marketing yak tekhnologiya upravlinnya povedinkoyu spozhivachiv [Yelektronniy resurs]* / O. V. Bolotna // *Yefektivna ekonomika* – 2013. – № 8. – Rezhim dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua>.
18. Voronkova O. V. *Osnovnye printsipy upravleniya povedeniem potrebitelya* / O. V. Voronkova // *Nauka i biznes: puti razvitiya*. – 2012. – №10 (16). – S. 121-124.

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.2

UDK: 338.24: 338:43

AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY: ESSENTIAL CHARACTERISTICS

PhD in Economical Sciences, Y. Kostecky

Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

The purpose of the article is to determine prospects for development of the agricultural sector of the national economy, taking into account risks and possible options for state policy at the current stage of institutional changes. Stages of changes in the institutional environment in course of reforming of the Ukrainian agrarian sector were defined, and their characteristics were given. A variant forecast of the development prospects of the agricultural sector of the domestic economy was made, taking into account risks and possible directions of state policy at the present stage of institutional changes. Practical significance consists in using its results of the research in working out of strategic documents for the development of agriculture.

Key words: agriculture, national economy, state policy, support, institutional environment.

Introduction. The agrarian sector has its own specific features in the context of the natural and climatic, territorial, financial, material, production and national conditions of the country's development. Agrarian production in the territory of modern Ukraine is a traditional sphere of activity and is primarily connected with the nature of the relationships of people in economic life, the type of tools and the direction of development of natural resources.

The analysis of recent research and publications. Issues of development of the agrarian sector by the other measures are being

actualized, debated and deepened in the scientific work of known researchers in the field of science: V. Andriichuk, O. Borodina, V. Vlasov, S. Kvasha, I. Kyrylenko, Yu. Luzan, Yu. Lupenko, O. Petrychenko, I. Prokopa, M. Parkhomets, P. Putsenteilo, P. Sabluk, A. Stelmashchuk etc.

These issues are substantiated the need to create a favorable institutional and market environment in the process of market transformation, identified the appropriate methods, forms and level of state support for agricultural producers, directions of financial and tax investment policy in this field, etc. However, despite a large number of works on this issue, the study of the prospects for the agrarian sector of Ukraine's economy at the present stage is relevant.

Setting the objective. The purpose of the article is to substantiate theoretically the peculiarities of the development of the agrarian sector of the national economy taking into account the existing challenges and possible options for their solution at the present stage of institutional changes. We should to expand the place and importance of the agrarian sector in the national economy of Ukraine.

The main material of research. The following methods are used to achieve these goals: theoretical generalization and comparison, abstract and logical method, methods of analysis and synthesis.

Some scholars are convinced that this is primarily due to the fact that the agrarian sector is in Ukraine, in the current circumstances, becomes a decisive component of the state's economy and is already playing an extremely important role in ensuring its economic and social stability [1, p. 15].

Experience has confirmed that effective development of the agrarian sector can be achieved with the organizational, economic, technological and financial and investment symbiosis of all units, since the basis of

added value is formed at the expense of agricultural raw materials and products that are being processed for other industries. In this case, the financial result of the added value of processed products is the food industry and trade, and not the producer – the farmer and the peasant. In our view, the agrarian sector needs careful attention to improving the development efficiency both in the short and long term of its development, as it is a socially important industry that produces food resources and provides food security.

The agrarian sector is a special industry in the system of the national integral economy of Ukraine, because its development has a decisive influence on the standard of living of the people [2, p. 7]. The achieved level of competitiveness of the agrarian sector, as well as the prospects for its development in the conditions of global competition directly affect the living standards of the population, the cost of the consumer basket, the conditions and quality of reproduction of the labor force in the national economy [3, p. 18]. It is the agrarian sector that serves as an indicator of the general state of the economy, it has a leading place in addressing food issues, and the development and stability of the agrarian sector determine the normal functioning of the entire economy of the state and the welfare of its population [4, p. 33].

The agrarian sector occupies a special place in the structure of the national economy. The state of the agrarian sector largely determines the national economic potential, economic and political situation in the country. The material and social welfare of the population depends from its development, provision of its food, supply of raw materials processing industries and the provision of national food security of the country, because the level of consumption of the final product of the industry affects the very existence of man, his health and productivity. The core of the agrarian sector is agriculture, which produces agricultural raw

materials for further processing and receipt of food products and is a determining factor in the final consumption.

Agriculture is based on inter-sectoral production cooperation, which connects it with industries that produce means of production, carry out processing and bring food to the consumer. Agricultural production also performs a social function, providing employment for the population, creating preconditions for raising the level and quality of life in the countryside.

The term “agrarian” comes from the Latin “ager”, which means “land, field, arable land”, which is why economic relations in the agrarian sector are relations that are primarily related to the use of land, as well as the production, distribution and consumption of agricultural products. The following definition of the agrarian sector is formulated in the Strategy for the Agrarian Sector Development of Ukraine for the period up to 2020: “The agrarian sector of Ukraine with its basic component, agriculture is a systemforming in the national economy, forms the basis for preserving the sovereignty of the state – food and, within certain limits, the economic, ecological and energy security, ensures the development of technologically related branches of the national economy and forms the social and economic bases of development of rural territories. In addition to ensuring a stable, high-quality, affordable food supply to the country's population, Ukraine's agrarian sector is undoubtedly capable of contributing significantly to the global hunger problem [5]”.

The agrarian sector of the economy is a set of industries that produce process and store and bring to the final consumer products made from agricultural raw materials. The agrarian sector of the economy includes those types of production, the functioning and development of which are subject to the creation of food products. The existence of this set of industries and industries without a systemic connection is not efficient

enough. Therefore, it must have a certain structure in order for the agrarian sector of the economy to fulfill its functions [6].

N. T. Honcharuk defines the agrarian sector of the economy as a set of interconnected branches of agriculture and functionally related service units that meet the need for food and raw materials for the processing industry [7]. "Agrarian sector" is a sector of the economy that produces food or raw materials such as cotton or wood for domestic consumption or for export, or part of the population engaged in agricultural labor [8, p. 30].

The agrarian sector of Ukraine, with its basic component of agriculture, is increasingly becoming the system-forming factor in the national economy. It creates the factors of maintaining the sovereignty of the state: food and, within certain limits, the economic and ecological and energy security of the state, ensures the development of technologically related branches of the national economy, forms the market for food products. The priority of attention to the agrarian sector is determined by the indispensability of agricultural products and foodstuffs in the life of man and society, its exceptional social significance [9, p.21].

The development of the agrarian sector is a dynamic process, each stage of which sets new tasks and needs new ways of solving them. The agrarian sector of Ukraine's economy is entering a new phase of its development – entering the global space. The globalization of the economy, including its agrarian sphere, in the modern world is an objective reality, an inevitable process.

At the same time, this process is multifaceted and ambiguous, which causes some controversy, causes some of the destabilizing factors to affect the development of the agrarian sector, especially in the conditions of a weak national economy and ineffective government activity. That is why, at this stage, one of the most important areas of economic research is the study of trends and perspectives of development of the domestic

agricultural sector in the conditions of strengthening of globalization processes and Ukraine's integration into the world economy [10, p. 170].

According to Yu. Ya. Luzan, the development of agricultural production from the theoretical and methodological point of view is a complex process, agreed, *firstly*, with the decisive trends in the development of the national economy as a macro-economy, and *secondly*, with the requirements of adherence to the principles of a systematic approach to the preconditions and *thirdly*, with the requirements of the innovation and investment model of development of the industry; *fourthly*, with the needs of sustainable development of rural areas, within which it is planned to conduct agro-industrial production; *fifth*, with the requirements of national security, including food security, *sixth*, with the requirements of standardization of production and management systems on the basis of current international standards and norms [11, p. 34].

Consequently, the agrarian sector is a complex diversified set of economically interconnected production-technological division of labor of agricultural sectors specializing in the production of agricultural products, their industrial processing, storage and sale, which also covers information and scientific support systems and is characterized by deep differences and specifics of individual elements, which requires the construction of an individual organizational, economic, and technological and technological policies for all business entities.

The agrarian sector in the national economy performs three main functions:

- economic: production of national income; supply of raw materials for industry; providing a large number of products for trade and providing jobs and income sources;

- social: provision of means of subsistence for people; accumulation of surpluses of labor resources and provision of jobs and sources of income of the population;

- spatial: change of the natural environment; the formation of a cultural landscape and the maintenance of sustainable environmental development.

Multifunctionality of the agrarian sector is reflected not only in the production of food stuffs, but also characterized by a number of other important functions, in particular: environmental protection, rural employment support, food security of the country.

We agree with I.V. Prokopa's opinion that the organizational structure of domestic agriculture is outwardly similar to that of agricultural countries of foreign countries according to the most general features. It is also possible to identify certain phenomena and processes, similar to those that took place earlier in developed countries: the concentration and specialization of production; technical and technological re-equipment of separate industrial structures, accompanied by a decrease in the number of employees; vertical integration in the agro-food sector, etc.

However, different types of industrial formations in Ukraine develop not as harmonized parts of a single complex unlike developed countries, but rather differentiated, often on an antagonistic basis. The system of organizational and economic mechanisms has not yet formed. It can provide the functioning of the agricultural sector as a whole organism, which, firstly, develops itself on a steady basis (with the expanded reproduction of the human, natural resources, physical, financial, and other capital involved in it), and, secondly, fully fulfills its tasks and functions in the process of general social reproduction [12, p. 24].

A critical analysis of the various views of scientists on the nature of the agrarian sector made it possible to formulate its definition, which, in

the current conditions of the transformation of the economy, treats this concept as a territorial and sectoral formation that represents a holistic natural and geographical, social and economic system in which a balanced reproduction of agro-industrial products is carried out (production, distribution, circulation, consumption) with the specialization of enterprises, regions, natural climatic zones and the world division of labor, which create the preconditions for providing food security of the country and the population.

An adequate level of natural resource potential is one of the most important factors in the effective development of agriculture, where the issue of reproduction of natural resource potential becomes a priority. The natural resource potential of the agrarian sector, namely its quantity, quality and combination of resources, is an important factor in agro-industrial production, which will serve the economic and social development of the state.

The development of the agrarian sector can be traced throughout the centuries-long history of the formation of human civilization. The process of formation was difficult. There were changes in the forms of production, property and technology manufacturing processes. This led to the emergence and formation of a system of agrarian business, which is a logical manifestation of the market mechanism of management. As a result, the agrarian sector was formed, in which crop and livestock production is industrial branches of agriculture.

The aggregate of different organizational and legal nature of agro-industrial formations is an integral part of the agro-industrial complex, which serves as the logical completion of the process of agro-industrial integration and the organizational design of inter-branch links that arise between agriculture and other industries, enterprises and institutions and becomes a single production process. The methodological basis of the

functioning of the agro-industrial complex is an objective pattern of the combination of agricultural and industrial production. The agro-industrial complex of Ukraine is an important component of the economy of our country and the main factor in the further development of transformational processes occurring at the stage of entering the world food structures [13, p. 51].

The solution of the institutional problems of agrarian production is the most significant for the development of the agrarian sector of Ukraine at the present stage. The most important of which are considered as follows: the instability of agrarian policy; improvement of land relations; development of cooperation and integration; improving the efficiency of the agricultural production management system; incompleteness of agrarian reform; state regulation in the agrarian sector; the absence of non-state structures protecting the interests of peasants; price policy [14, p. 172].

Modernization of the agrarian sector requires a revision of the attitude towards agriculture as an industry exclusively for industrial and commercial purposes. The world community is increasingly guided by the concept of multifunctional agriculture, according to which, not only food and industrial raw materials are produced in the process of agricultural activity, but socially significant benefits are created. The most important of these are food self-sufficiency of the country, provision of facilities and facilities for rural population, reproduction of the peasantry, maintenance of ecological balance and preservation of agricultural landscapes.

Recognition of multifunctionality of agriculture as its key macroeconomic characteristic is the main prerequisite for the modernization of the domestic agrarian sector [14].

In the last decade, the agrarian sector of Ukraine has become one of the basic branches of the national economy. Despite the general

phenomenon in the state's economy, the agrarian sector managed to maintain positive growth rates, to become one of the main budget-forming branches, to occupy a leading position in the commodity structure of exports.

It is advisable to take into account a number of important factors and peculiarities of the development of modern agrarian production in Ukraine, in particular:

- a substantially lower level of state support to the agrarian sector compared to developed foreign countries: both directly producers and export subsidies for food products for its promotion to foreign markets;

- the consequences of the protracted systemic crisis of the 1990s, which caused profound deformation of the social and economic life of the rural population and the structure of agricultural production;

- unsatisfactory level of development of industrial and market infrastructure, which has a significant impact on the final efficiency of agricultural production;

- low scientific capacity of domestic agriculture and the ever-growing gap in this respect with foreign countries, which actualizes the task of choosing agricultural development trends that ensure its sustainable growth in the long term;

- priority value of the agrarian sector as a guarantor of national food security and development of the export potential;

- an important social and regional function of agricultural production, which allows the employment of rural population.

Achieving the competitiveness of the agrarian sector involves solving a number of strategic tasks:

- an innovative breakthrough that ensures the implementation of the “green revolution” in the field of agrarian technologies and sets the foundation for the future of dynamic development;

- revival of integration and cooperation ties for minimizing the cost of the main stages of production and sales;
- modernization of the infrastructure and material and technical basis of the agrarian sector, which guarantees the possibility of conducting effective production activities and realization of social programs of the village.

Conclusions and further research. Thus, the strengthening of world globalization and integration processes will raise the issue of choosing the place and role of the agrarian sector in the national economy. The agrarian sector of Ukraine's economy serves as a system-forming component of the national economy; forms the basis for preserving sovereignty and statehood, and national (food) security; is a social and economic basis for the development of rural areas; ensures the development of technologically related branches of the national economy.

The current organizational and economic structure of the agrarian sector with its diversity of economic entities is outwardly similar to the agricultural system of developed countries, but so far it does not function as a coherent effective system, capable of providing rational execution of tasks and functions of growth of production of quality food products. At the same time, it seems logical not to increase the growth of production of the agrarian sector as a goal, but to consider it only in the context of ensuring the social and economic development of Ukraine.

The agrarian sector is a strategic branch of the national economy, which requires expenditures to achieve the country's food security and fulfilment of state obligations to citizens in decent living conditions of the population.

The main aim of institutional reforms in the agrarian sector of the economy for the near future should be: increasing the efficiency of agrarian production, changes in property relations and further

transformation of economic relations, economic mechanism and social structure of the agrarian sector of the national economy, which will enable to provide conditions for more dynamic development of the industry as a whole. The realization of this aim will lead to the formation of a developed market infrastructure, competitiveness of the agro-food market players and support for the profitability of its participants in the equivalent exchange between agriculture and related industries and the national economy.

Література:

1. Кириленко І. Г. Структурні реформи в аграрному секторі України / І. Г. Кириленко, В. Є. Івченко, В. В. Дем'янчук // *Економіка АПК*. – 2015. – № 9. – С. 15–29.
2. Ключник А. В. Особливості державного регулювання економічного розвитку аграрного сектору / А. В. Ключник, А. В. Слюсаренко // *Науковий вісник МДУ імені В. О. Сухомлинського*. – 2014. – Вип. 5.2 (101). – С. 7–11.
3. Столяров В. В. Формування стратегій розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації / В. В. Столяров // *Економіка АПК*. – 2014. – № 4. – С. 18–23.
4. Лемішко О. О. Стан та перспективи розвитку аграрного сектору України / О. О. Лемішко // *Економіка і управління*. – 2013. – № 4. – С. 33–38.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року (з внесеними змінами і доповненнями НААН) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/strateg_do_2020r.pdf.

6. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: моногр. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
7. Гончарук Н. Т. Кадри аграрного сектора економіки України: формування і розвиток / Н. Т. Гончарук, С. М. Серьогін. – Д.: ДРІДУ УАДУ, 2003. – 166 с.
8. Комарова І. В. Державне регулювання аграрного сектора: необхідність та сучасні погляди на проблему / І. В. Комарова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2008. – № 3. – С. 30–34.
9. Петриченко О. А. Імперативи розвитку аграрної сфери економіки в умовах технологічних змін/ О. А. Петриченко // Агроінком. – 2013. – № 7–9. – С. 21–31.
10. Сідельнікова І. В. Аграрний сектор національної економіки: тенденції та перспективи розвитку в умовах глобалізації / І. В. Сідельнікова // Економіка : зб. наук. праць Харків. нац. пед. ун.-ту ім. Г. С. – 2013. – Вип. 13. – С. 170–176.
11. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: моногр. / Ю. Я. Лузан. – К.: ННЦІАЕ, 2010. – 472 с.
12. Прокопа І. В. Структура сучасного аграрного виробництва в Україні: соціоекономічний та організаційний аспекти / І. В. Прокопа // Агроінком. – 2012. – № 7–9. – С. 24–31.
13. Пуцентайло П. Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: моногр. / П. Р. Пуцентайло. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 420 с.
14. Бородіна О. М. Соціоекономічний розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації [Електронний ресурс]/ О. М. Бородіна, І. В. Прокопа. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/docs/mg/97.pdf>.

References:

1. Kyrylenko I. H. *Strukturni reformy v ahrarnomu sektori Ukrainy* / I. H. Kyrylenko, V. Ye. Ivchenko, V. V. Demianchuk // *Ekonomika APK*. – 2015. – № 9. – S. 15–29.
2. Kliuchnyk A. V. *Osoblyvosti derzhavnoho rehuliuвання ekonomichnoho rozvytku ahrarnoho sektoru* / A. V. Kliuchnyk, A. V. Sliusarenko // *Naukovyi visnyk MDU imeni V. O. Sukhomlynskoho*. – 2014. – Vyp. 5.2 (101). – S. 7–11.
3. Stoliarov V. V. *Formuvannia stratehii rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky v umovakh hlobalizatsii* / V. V. Stoliarov // *Ekonomika APK*. – 2014. – №4. – S. 18–23.
4. Lemishko O. O. *Stan ta perspektyvy rozvytku ahrarnoho sektoru Ukrainy* / O. O. Lemishko // *Ekonomika i upravlinnia*. – 2013. – № 4. – S. 33–38.
5. *Ministerstvo ahrarnoi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Stratehiia rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky Ukrainy na period do 2020 roku (z vnesenymy zminamy i dopovnenniamy NAAN)* [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/strateg_do_2020r.pdf.
6. Andriichuk V. H. *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz : monohr.* / V. H. Andriichuk. – K.: KNEU, 2005. – 292 s.
7. Honcharuk N. T. *Kadry ahrarnoho sektora ekonomiky Ukrainy: formuvannia i rozvytok* / N. T. Honcharuk, S. M. Serohin. – D.: DRIDU UADU, 2003. – 166 s.
8. Komarova I. V. *Derzhavne rehuliuвання ahrarnoho sektora: neobkhdnist ta suchasni pohliady na problemu* / I. V. Komarova // *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*. – 2008. – № 3. – S. 30–34.

9. Petrychenko O. A. *Imperatyvy rozvytku ahrarnoi sfery ekonomiky v umovakh tekhnolohichnykh zmin* / O. A. Petrychenko // *Ahroinkom.* – 2013. – № 7–9. – S.21–31.
10. Sidelnikova I. V. *Ahrarnyi sektor natsionalnoi ekonomiky: tendentsii ta perspektyvy rozvytku v umovakh hlobalizatsii* / I. V. Sidelnikova // *Ekonomika: zb. nauk. prats Kharkiv. nats. ped. un.-tu im. H. S.* – 2013. – Vyp. 13. – S. 170–176.
11. Luzan Yu. Ya. *Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy: monohr.* / Yu. Ya. Luzan. – K.: NNTsIAE, 2010. – 472 s.
12. Prokopa I. V. *Struktura suchasnoho ahrarnoho vyrobnytstva v Ukraini: sotsioekonomichniy ta orhanizatsiinyi aspekty* / I. V. Prokopa // *Ahroinkom.* – 2012. – № 7–9. – S. 24–31.
13. Putsenteilo P. R. *Konkurentospromozhnist miasnoho skotarstva Ukrainy: teoriia i praktyka: monohr.* /P. R. Putsenteilo.– Ternopil: *Ekonomichna dumka TNEU*, 2011. – 420 s.
14. Borodina O. M. *Sotsioekonomichniy rozvytok ahrarnoho sektoru Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Elektronnyi resurs]*/ O. M. Borodina, I. V. Prokopa. – Rezhym dostupu: <http://ief.org.ua/docs/mg/97.pdf>.

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.3

UDC: 37(09)

THE WORK OF THE SCIENTIFIC-RESEARCH DEPARTMENT IN PEDAGOGY AT THE KHARKIV INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION

N. Boyko

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskyi

In the early 20-ies in Ukraine, a number of scientific research departments were created, since public education institutions were intended only for the training of teachers of schools and employees of social education institutions. They did not have a task to prepare scholars. The article describes the work of the scientific- research department in pedagogy at the Kharkiv Institute of Public Education and analyzes the work of the reflexology section in it. Reorganization of the higher education system significantly influenced the development of science in higher educational institutions, the formation of a new scientific elite, directions and the methods of scientific researches. The scientific-research department in pedagogy became the center of pedagogical thought. All research staff worked in the central pedagogical institutions, methodical committees and journals. The works of the scientists of the department attracted attention and were well known abroad. Among the issues that the reflexology section had to develop, were the following: the study of the mechanisms of behavior of the person, specifically, the study of mechanisms of the motor sphere of the body, the mechanisms of concentration reaction (attention) and hypnoid state. Also, the section planned to work on the questions of "laboratory" and "natural" experiment, problems of organization of the experiment in school.

Key words: scientific-research department, pedagogy, pedology, reflexology, Kharkiv Institute of Public Education.

Бойко Н. О. Робота науково-дослідної кафедри педагогіки при Харківському інституті народної освіти / Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені В. Винниченко, Україна, Кропивницький

На початку 20-х років в Україні було створено ряд науково-дослідних кафедр, оскільки інститути народної освіти призначалися лише для підготовки викладачів шкіл та працівників закладів соціального виховання. Перед ними не стояло завдання підготувати наукових працівників. В статті висвітлена робота науково-дослідної кафедри педагогіки при Харківському ІНО та проаналізована робота секції рефлексології при ній. Реорганізація системи вищої освіти суттєво вплинула на розвиток науки у вищих навчальних закладах, формування нової наукової еліти, напрями й методи наукових досліджень. Науково-дослідна кафедра педагогіки стала центром педагогічної думки. Всі наукові співробітники працювали в центральних педагогічних закладах, методичних комітетах, журналах. Праці науковців кафедри привертали до себе увагу та були відомі і за межами України. Серед питань, які мала розробляти секція рефлексології, були визначені такі: вивчення механізмів поведінки особи, зокрема вивчення механізмів рухової сфери організму, механізмів реакції зосередження (уваги) та гіпноїдного стану. Також секція планувала працювати над питаннями «лабораторного» та «природного» експерименту, проблемами безпосередньої організації експерименту в школі.

Ключові слова: науково-дослідна кафедра, педагогіка, педологія, рефлексологія, Харківський інститут народної освіти.

Вступ. В останні роки історія розвитку науки в Україні посідає належне місце серед різноманітних проблем, які порушують українські дослідники. Проблема підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів в Україні, а також питання організації наукового життя були актуальними і у 1920-ті роки, коли відбувався процес реформування освітньої галузі і особлива увага надавалася підготовці молодих наукових та викладацьких сил, які мали уособлювати нову політику молодій республіці.

Стан науки істотно змінився з утворенням науково-дослідних кафедр, які були новою формою наукових організацій. Їх основне завдання полягало в підготовці спеціалістів з різних галузей знань, а науково-дослідну і науково-педагогічну роботу мала проводити когорта вчених, переважно з колишніх університетів, а також вчених традиційної школи цих закладів, які й передавали свої знання студентам.

Науково-дослідні кафедри почали виникати в Україні на початку 1920-х років, коли зміна влади з наступною реорганізацією вищих навчальних закладів і наукових установ, еміграція вчених, занепад економічних і фінансових відносин, втрата зв'язків українських науковців з науковцями інших держав, відсутність можливості видання нових книг призвели до припинення наукової діяльності. Питання про стан науки особливо гостро постало ще 1920 року, що було пов'язано із закриттям університетів. Новими науковими організаціями повинні були стати науково-дослідні кафедри при інститутах народної освіти, які були створені в основних освітніх центрах країни [1, с. 240–241].

Різні аспекти даної проблеми відображені у роботах як сучасних дослідників, так і тих, які жили та працювали раніше. Серед них Столяров Я., Семковський С., Ряппо Я., Бистров М., Осмолівська О.,

Іванова Л., Липинський В., Кузьменко М., Звонкова Г., Новицька О. та інші.

Мета статті полягає у висвітленні роботи науково-дослідної кафедри педагогіки при Харківському ІНО та аналізу роботи секції рефлексології при ній.

Після прийняття Декрету Раднаркому УСРСР від 2 грудня 1921 р. «Про утворення науково-дослідних кафедр та забезпечення науково-дослідних кафедр» процес їх виникнення здійснювався досить інтенсивно. Вже на початку 1922 р. тут нараховувалось 53 науково-дослідні кафедри (НДК), що мали 9 секцій і 235 працівників, в тому числі 121 аспіранта. Передбачалось, що категорія цих працівників значно зросте за рахунок осіб, які будуть зараховані за пропозицією радянських установ і партійних організацій [2, с. 114].

Згідно з Положенням про науково-дослідні кафедри УСРР, їхнім завданням була «розробка, під керівництвом найбільш відомих вчених-дослідників, наукових проблем та підготовка до наукової та викладацької діяльності осіб, які прагнуть займатися науковою роботою та мають для цього необхідні знання та хист. Кафедри відкриваються за певними науковими дисциплінами, які мають важливе значення для державного будівництва. Тематику кафедри отримують від Укрголовпрофосу, далі складають для себе програми досліджень та список тем для наукової розробки. Наукова робота на кафедрах організована на колективних засадах, проте можна проводити і індивідуальні дослідження. Робота науково-дослідних кафедр проходить у взаємозв'язку з роботою Академії. Кафедри звітуються Академії, беруть участь у з'їздах та конференціях та не залежать від вишів». Розпочавши у такий спосіб свою роботу, вони отримували перспективу розвиватися в науково-дослідні інститути

шляхом укрупнення, злиття споріднених наук або через підсилення своєї наукової та матеріальної міці [3, с. 71-72].

У Харкові, як і в інших великих містах України, створювалися НДК. Перший склад їх було обрано 20 серпня 1921 р. викладачами колишнього основного відділу Академії теоретичних знань. Але їхня кількість не була сталою. Після прийняття Наркомосвіти УСРР у листопаді 1921 р. номенклатури науково-дослідних кафедр, при ХІНО їх налічувалось 18, але до середини 20-х років вона постійно переглядалася, вносилися корективи і до структури кафедр [4, с. 343].

Зупинимося детальніше на діяльності науково-дослідної кафедри педагогіки. Зазначимо, що у 20-х роках почала стрімко розвиватися рефлексологія. Сам термін «рефлексологія» ввів до наукового обігу Володимир Бехтерев (1857–1927) – російський фізіолог, невропатолог, психіатр, психолог. Сутність рефлексології полягала в тому, що вся поведінка людини, починаючи з елементарних органічних реакцій і закінчуючи найскладнішими актами творчості, спирається на різного рівня рефлекси.

Рефлексологія стала головним фундаментом для розвитку педології і педагогіки. Провідні вчені того часу – Залужний О., Соколянський І., Протопопов В., Володимирський А. та ін. – були одночасно і рефлексологами, і педологами. Але педологія, як наукове поняття, є ширшим, ніж рефлексологія. Педологія – комплексна наука про дитину, предметом вивчення вважала дитину й охоплювала своїм змістом анатомію, фізіологію, біологію, психологію, педагогіку та соціологію дитини.

Основою педології стали ідеї вільного виховання дитини, що дістали назву педоцентризму, в основі якого лежить концепція про те, що зміст, організація й методи навчання визначаються головним чином інтересами й потребами дитини, що вона – центр навчально-

виховного процесу. Ці ідеї дістали значну підтримку й поширення ще наприкінці XIX – поч. XX ст. в течії «нового виховання», репрезентованій Фер'єром А., Декролі О., Дьюї Дж., Монтессорі М., Лаєм В. та ін. Педологія виділила дитинство як окремий специфічний період життєдіяльності людини, розглядала, вивчала його з усіх боків. Саме життєдіяльність дитини у всіх її виявах стала об'єктом і предметом педології [5, с. 143–146].

Поширеність педології в Україні у ранній радянський період зумовлювалася головним чином її орієнтацією на практику, тобто зв'язком з навчальним процесом. Адже саме у практичній роботі учителі та вихователі, яких катастрофічно не вистачало, зтикалися з питаннями, в першу чергу здоров'я дітей, їх психічного стану, соціального статусу, рівнем інтелектуального розвитку тощо.

Тому далеко не випадково, новостворені науково-дослідні кафедри отримали назву педологічних і зосередили у своєму складі і педагогів, і рефлексологів, і психологів, і фізіологів, і педіатрів тощо [3, с. 74].

У вересні 1922 р. Науковий комітет Головпрофосвіти дозволив правлінню факультету соціального виховання ХІНО відкрити при інституті науково-дослідну кафедру педології. Тоді ж було визначено і її структуру – вона мала чотири секції: загальної, патологічної, соціальної педології та педагогіки. Тимчасово виконуючим обов'язки керівника кафедри був призначений Попов О. І.

Та оскільки в Харкові, та й у цілому в Україні бракувало висококваліфікованих педагогів, які б відповідали вимогам «нової» науки про дитинство, науково-дослідницька діяльність кафедри розпочалась лише в 1923/24 н.р.

Від початку свого існування кафедра привернула до себе велику увагу педагогів, лікарів та студентів Харкова та інших міст.

Метою діяльності кафедри було визначено наукове дослідження природи дитини та підготовка вчених-педологів. Планувалася робота з дослідження фізичної природи дитини як основи всього виховного процесу; психічної природи дитини як нормальної, так і дефективної; соціальної природи дітей. Науковці також мали займатися і вивченням суто педагогічних проблем – фізичного, естетичного та соціального виховання тощо [6, арк. 3].

Науково-дослідна кафедра педології разом з факультетом соціального виховання ХІНО стала центром педагогічної думки. Всі наукові співробітники працювали в центральних педагогічних закладах, методичних комітетах, журналах. На початку 1922 р. вони створили педагогічний гурток при ХІНО, який у квітні того ж року увійшов до складу наукового товариства при інституті, виокремившись у педагогічну секцію. Члени секції проводили досить плідну роботу з вивчення загальних та спеціальних питань педагогіки. Результати роботи обговорювалися на спеціальних засіданнях, на які запрошували вчителів різних шкіл не лише Харкова, а й області. Крім того співробітники НДК брали участь у конференції вчителів шкіл усіх типів [4, с.356].

З 1925 р. бюро кафедри прийняло рішення назвати свій науковий підрозділ кафедрою педагогіки та затвердити нові секції: рефлексології під керівництвом проф. Протопопова В. П., педагогіки особистості, якою завідував проф. Соколянський І. О., педагогіки колективу під керівництвом проф. Залужного О. С., методики і дидактики – завідувач проф. Чепіга Я. Т., історії педагогіки – завідувач проф. Мамонтов Я. А. та професійної освіти під керівництвом проф. Головченка А. П.

Програмно-методичну комісію очолював керівник кафедри Попов О. І. Головою дошкільної комісії при кафедрі обрали

Яновську Е. В., Дьяков О. Г., Бутвин В. Є. стали її дійсними членами, а науковими співробітниками обрали Гендрихівську А. І., Панченкову Н. О., Яковліва В. І., Духно П. І., Михайлівський М. Й. Також у складі кафедри налічувалося 22 аспіранти та 19 кандидати в аспіранти [7, арк. 382].

У травні 1926 р. на базі ХІНО був проведений Всеукраїнський семінар виробничого циклу для представників факультетів соціального виховання та педагогічних технікумів, який значно підвищив престиж і кафедри педагогіки, й інституту. А наступного року відбулася міжвузівська конференція, на якій були розглянуті питання викладання соціально-історичних дисциплін за лабораторними методами. Працівники кафедри проводили різноманітні конференції з викладачами шкіл фабрично-заводського учнівства та професійних шкіл, семінари для працівників дошкільних закладів тощо. Крім того, вони організували при ХІНО постійно діючі курси перепідготовки вчителів, курси підвищення кваліфікації керівників трудових процесів у школах різного напрямку [4, с.356].

Праці науковців кафедри привертали до себе увагу та були відомі і за межами України. Зокрема, члени кафедри досліджували питання методів й методик у педагогічному процесі, особливо методики роботи з підлітками та у закладах професійної освіти, а також розробляли класифікації методів освітньої роботи. Багато уваги приділялося комплексній системі навчання у радянських школах. Результати досліджень публікувалися у журналах «Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки» (головним редактором якого був член кафедри, професор Протопопов В. П.), «Шлях освіти» (головний редактор Ряппо Я.) та ін. Також досліджувалися джерела та методологічні засади розвитку історії народної освіти в Україні, життя та діяльність окремих педагогічних

персоналій. Результатом цих пошуків стало видання «Хрестоматії сучасних педагогічних течій» Мамонтова Я. А., яка побачила світ у 1924 р. (український переклад вийшов у 1926 р. зі значними змінами й доповненнями). Значного розголосу набула і діяльність секції педагогіки особистості, яку очолював професор Соколянський І. П.. За його ініціативи створювалися лікарсько-педологічні кабінети, які об'єднали всю науково-практичну роботу з дефектології [3, с. 80].

Зупинимось докладніше на секції рефлексології. Найпершим завданням науковців було дати своє власне визначення рефлексології і утворити міцну базу для дослідчої роботи, так як її зміст, обсяг, мету і методи різні автори трактували по різному. В наслідок багатьох пошуків і проробки положень як українських, так і зарубіжних рефлексологів секція визначає рефлексологію, як науку, що вивчає фізіологічні механізми поведінки. Виходячи з цього, секція постановила обсяг, напрямки та методи своєї роботи:

1. Вивчали нервові механізми, на яких ґрунтуються елементарні та складні рухи, як природні, так і набуті в виді різних звичок;
2. Маючи на увазі, що рефлексологія вивчає цільну поведінку, а не поодинокі рефлекси та необхідність враховувати не тільки вплив подразників даного експерименту, але й попередніх індивідуальних умов, науковці секції ввели в свої дослідження метод природнього експерименту;
3. Зважаючи на те, що цільну і складну поведінку обумовлюють не тільки функції великих півкуль головного мозку, але й всієї нервової системи, науковці досліджували роль як коркових, так і підкоркових нервових механізмів;
4. Експериментально досліджували увагу, межі навантаження для нервової системи, умови досягнення детермінованої поведінки та інше [7, арк. 383].

За 1925/26 н.р. науковці секції провели таку роботу:

1. Проводили дослідження функціонального значення різних відділів центральної нервової системи;

2. Розробляли питання щодо механізмів утворення звичок;

3. Досліджували питання найближчі до експериментальної педагогіки (реакцію зосередження і гіпноїдний стан, умови досягнення наміченої поведінки в умовах природнього експерименту, межі утворення складних мовних реакцій на музичні подразники у дітей, рефлексологічне обґрунтування при навчанні сліпих дітей читати, писати і лічити);

4. В патологічній рефлексології досліджували рефлекси у собак після видалення пара щитовидного апарату, утворення умовних рефлексів у шизофреніків, утворення умовних рефлексів у хворих, що перенесли епідемічний енцефаліт.

6. Обґрунтовували принципи рефлексології та опублікували журнальні статті (Предмет і завдання рефлексології, Рефлексологія і педагогіка, Рефлексологія і біхевіоризм та ін.) [7, арк.384].

Секція рефлексології проводила роботу по підготовці наукових робітників. Науковці прагнули утворити кадр наукових робітників, які могли б в майбутньому самостійно проводити науково-дослідну роботу і були б здатні викладати у ВУЗах рефлексологію, як спеціальну дисципліну. Для цього Протопопов В. П. спочатку читав короткі курси для аспірантів і усіх, хто бажав ознайомитися з новою дисципліною. Коли в ІНО було введено предмет «Рефлексологія», аспірантам було поставлено в обов'язок ходити на ці лекції, а далі і брати в них активну участь, проводити практичні заняття зі студентами, викладати по програмі, розробленій завідуючим.

Крім того, всім, хто вивчав рефлексологію, ставилося в обов'язок вивчати спеціальну літературу. Проводилися систематичні публічні

засідання, де кожний, хто проводить науково-дослідну роботу, робив доповідь про наслідки своїх експериментів. Нарешті, відбулося понад 20 публічних конференцій, в яких науковці секції доповідали про свої закінчені і оформлені роботи.

Внаслідок такої роботи з'явилося кілька осіб, яких цілком можна кваліфікувати, як асистентів кафедри рефлексології ІНО. Вони на практиці довели своє вміння проводити практичні заняття і семінари зі студентами. До таких належать: доктора Попов, Катков, Миролубів, Уринсон, Гуревич, Думанис. Деякі з них (доктора Попов, Катков) успішно викладали по програмі Протопопова В. П. як у ВУЗах, так і на короткотермінових курсах. Доктор Сибірцева настільки осягла суть нової дисципліни, що в своїх роботах виявила самостійність і дослідчу спритність [7, арк.385].

Підсумовуючи діяльність харківської науково-дослідної кафедри педагогіки, зазначимо, що в галузі рефлексології, як і в галузі соціальної педагогіки у розглядуваний історичний період фундаментальних наукових розробок не було. Науковці кафедри уперше формували ці дисципліни в радянській інтерпретації, на марксистській основі обґрунтовували їх наукові цілі та методику, вивчали механізми, зумовленість та соціальну спрямованість поведінки особистості й колективу [8, с. 239].

У 1925 р. Попов О. І., з огляду на зростання та поглиблення роботи кафедри, подав клопотання до президії Укрнауки про перетворення її на Науково-дослідний інститут педагогіки. У документі, зокрема, зазначалося, що кафедра об'єднала навколо себе найбільш активних і кваліфікованих працівників наукової педагогіки м. Харкова, а також сприяла популяризації наукових досліджень педагогічних проблем: її співробітники організували три рефлексологічні лабораторії та лабораторні студії з проблем

соціальної педагогіки і методики з дидактикою (разом з Досвідною станцією Укрсоцвиху) [8, с. 240].

19 грудня 1925 р. Управління науковими установами Наркомосу УСРР затвердило проект реорганізації Харківської науково-дослідної кафедри педагогіки в Український науково-дослідний інститут педагогіки (УНДІП), який організаційно оформився в жовтні 1926 р. Директором був призначений Попов О. І. На кінець грудня 1926 р. в Інституті налічувалося 11 секцій: секція системи освіти (завідувач Ряппо Я. П.), секція історії педагогіки (Мамонтов Я. А.), секція педагогіки особистості (Соколянський І. П.), секція педагогіки колективу (Залужний О. С.), секція рефлексології (Протопопов В. П.), секція дошкільного виховання (Гендрихівська А. І.), секція методики шкільної праці (Дяков О. Г.), секція методики виробничого навчання (Столяров Я. В.), секція методики масової політосвіти (Волобуєв М. С.), секція методики шкільної політосвіти (Озерський Ю. І.) [9, с. 54].

Із створенням УНДІПу передбачалося, що всі науково-дослідні кафедри педагогіки й дослідні станції соцвиху, які працюють в Україні, мають підпорядковуватися Інституту на правах його філій.

Такими були перші, початкові кроки молодого радянської України на шляху до організації науково-дослідної роботи у республіканському масштабі. Подальший розвиток науково-дослідних установ нами буде розглянуто у наступних розвідках.

Література:

1. Левченко В. В. *Історія Одеського інституту народної освіти (1920-1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту: [Монографія] / В. В. Левченко. – Одеса: ТЕС, 2010. – 428 с.*
2. Звонкова Г. Л. *Діяльність науково-дослідних кафедр Харкова у 20-ті рр. ХХ ст. // Наука та наукознавство, № 2 (44), 2004 р., 151 с.*

3. Новицька О. Організація та діяльність науково-дослідних кафедр педагогіки в Україні у 20-ті роки // Історико-педагогічний альманах, № 1, 2013 р.
4. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років / В. С. Бакіров, В. М. Духопельников, Б. П. Зайцев та ін.; Худож.-оформлювач І. В. Осипов. – Харків: Фоліо, 2004. – 750 с.
5. Левківський М. В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібник / Левківський М. В. – вид. 4-те. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 190 с.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 166, оп. 2, спр. 1206, арк. 3
7. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 4579, арк. 382-384
8. Утворення Науково-Дослідного Інституту Педагогіки в Харкові // Шлях освіти. – 1925. – № 12. – С. 239–241.
9. Інститут педагогіки: погляд через роки (До 75-річчя від дня заснування Українського науково-дослідного Інституту педагогіки) / ред. колегія. – К.: Педагогічна думка, 2002. – 216 с.

References:

1. Levchenko V. V. *Istoriya Odesjkogho instytutu narodnoji osvity (1920-1930 rr.): pozytyvnyj dosvid nevdialogho eksperimentu: [Monoghrafija]* / V. V. Levchenko. – Odesa: TES, 2010. – 428 s.
2. Zvonkova Gh. L. *Dijaljnistj naukovo-doslidnykh kafedr Kharkova u 20-ti rr. KhKh st.* // *Nauka ta naukoznavstvo*, № 2 (44), 2004 r., 151 s.
3. Novycjka O. *Orghanizacija ta dijaljnistj naukovo-doslidnykh kafedr pedaghoghiky v Ukrajinі u 20-ti roky* // *Istoryko-pedaghoghichnyj aljmanakh*, № 1, 2013 r.
4. *Kharkivsjkyj nacionaljnyj universytet im. V.N. Karazina za 200 rokiv* / V. S. Bakirov, V. M. Dukhopeljnykov, B. P. Zajcev ta in.; *Khudozh.-oformljuvach* I. V. Osypov. – Kharkiv: Folio, 2004. – 750 s.

5. *Levkivskyj M. V. Istorija pedagoghiky: navch.-metod. posibnyk / Levkivskyj M. V. – vyd. 4-te. – K.: Centr uchbovoji literatury, 2011. – 190 s.*
6. *Centralnyj derzhavnyj arkhiv vyshhykh orghaniv vlady ta upravlinnja Ukrainy (CDAVO Ukrainy), f. 166, op. 2, spr. 1206, ark. 3*
7. *CDAVO Ukrainy, f.166, op. 6, spr. 4579, ark. 382-384*
8. *Utvorennya Naukovo-Doslidnogho Instytutu Pedagoghiky v Kharkovi // Shljakh osvity. – 1925. – № 12. – S. 239–241.*
9. *Instytut pedagoghiky: pohljad cherez roky (Do 75-richchja vid dnja zasnuvannja Ukrajsjckogho naukovo-doslidnogho Instytutu pedagoghiky) / red. koleghija. – K.: Pedagoghichna dumka, 2002. – 216 s.*

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.4

UDC 378.147:004

**DIDACTIC CONDITIONS OF INFORMATION-COMMUNICATION
TECHONOLOGIES APPLICATION IN THE PROCESS OF STUDYING
OF SOCIAL AND HUMANITIES PROFILE STUDENTS**

F. Ya. Mainaev

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine,
Kharkiv

The article considers the use of didactic conditions of information and communication technologies during teaching social and humanitarian faculties. The author defines teaching conditions as a set of interrelated conditions which contribute learning process and provide education achievement. This paper hypothesizes that with the use of ICT effectiveness of the educational process depends on teaching conditions: 1) forming the motivation of using ICT in the education; 2) consideration of

*specific features of teaching social and humanitarian faculties;
3) establishment of interactive communication through ICT;*

Key words: didactic conditions blended learning, emotional intelligence, information and communication technologies, communications, motivation.

Майнаєв Ф. Я. Дидактичні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Україна, Харків

У статті розглядаються дидактичні умови застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю. Автором визначено дидактичні умови як сукупність взаємопов'язаних обставин, що сприяють ефективності навчального процесу й забезпечують успішність навчання. У роботі висувається гіпотеза, що ефективність навчального процесу із застосуванням ІКТ залежить від виконання таких дидактичних умов, як: 1) формування мотивів застосування ІКТ у навчанні; 2) урахування специфіки навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю; 3) організація комунікативної взаємодії за допомогою ІКТ.

Ключові слова: дидактичні умови, змішане навчання, емоційний інтелект, інформаційно-комунікаційні технології, комунікація, мотивація.

Вступ. Наразі сучасна освіта немислима без інформаційно-комунікаційних технологій, які в освітній галузі стрімко еволюціонують від засобу візуалізації до інструменту пізнання, розвитку та підвищення інтелектуальної виразності студентів. І такими, на нашу думку, є мережні технології. Поєднання традиційного навчання й оп-

line (blended learning) є трендом української освіти. Тому актуальним є визначення сукупності тих взаємопов'язаних обставин, що забезпечать успішний перебіг навчального процесу із застосуванням ІКТ.

Звичайно, дидактичні умови, пов'язані з упровадженням і застосуванням ІКТ у навчальному процесі вищої школи, розглядалися у вітчизняній педагогічній науці, однак наукові доробки з цієї теми стосувалися переважно навчання студентів природничо-математичного профілю, підготовки фахівців військових, економічних, технічних і медичних спеціальностей (Р. Бужиков, М. Бубнова, Н. Голівер, С. Горобець, Н. Іванькова, Ю. Казаков, Н. Побережна). Натомість дидактичні умови застосування ІКТ у процесі навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю розглянуто недостатньо, хоча такі напрацювання є (О. Бондаренко, О. Мацюк, І. Мишук, О. Подзигун, О. Рогульська, А. Янковець та ін.). Однак дослідниками не враховувалися всі дидактичні можливості ІКТ, які стрімко розвиваються. У той же час процес навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю має свої особливості, що зумовлені специфікою гуманітарного знання.

Отже, **метою статті** є розглянути дидактичні умови застосування ІКТ у процесі навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю, тобто ті умови, які забезпечують перехід властивостей ІКТ із стану можливості в стан дійсності.

Виклад основного матеріалу. Перша дидактична умова – *формування в студентів мотивів застосування ІКТ у процесі навчання*. Сучасні студенти вільно орієнтуються в Інтернет-просторі та світі гаджетів. Однак ефективність застосування ІКТ залежить не так від електронної грамотності тих, хто навчається, як від їх умотивованості до застосування цих технологій.

Мотивацію в навчальній діяльності необхідно розглядати як одну з умов створення навчального середовища, у якому реалізуються зони найближчого розвитку студентів. Вона є сукупністю мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість, характер діяльності особистості та її поведінку [1, с.156]. Мотив є спонуканням до виконання тієї або іншої дії чи здійснення вчинку. Як продукт мотивації він може бути спричинений як внутрішніми, так і зовнішніми мотиваторами, які є психологічними факторами (утвореннями), що беруть участь в конкретному мотиваційному процесі й зумовлюють прийняття особистістю рішення [2, с. 85].

На наше припущення, такими мотиваторами для студентів суспільно-гуманітарного профілю є: 1) зовнішній примус (викладачі); 2) соціальна значущість ІКТ (соціальний запит на ІКТ-компетентного фахівця); 3) особистий розвиток; 4) ґрунтовна фахова підготовка; 5) спрямованість на оцінку; 6) отримання нових знань; 7) досягнення успіху (виконання будь-якого завдання якнайкраще); 8) інтерес до ІКТ.

За допомогою методики Б. Пашнєва [3], адаптованої до нашого дослідження, нами було виявлено, що соціальна значущість ІКТ є основним мотиватором для 30% респондентів; особистий розвиток – для 25%; спрямованість на оцінку – для 13%; отримання знань – для 12%; інтерес до ІКТ – для 10%; досягнення успіху – для 8%; ґрунтовна фахова підготовка – для 2%. У той же час зовнішній примус не є мотиватором до застосування ІКТ для жодного з учасників діагностування. Необхідно зазначити, що для студентів І курсу основним мотиватором є спрямованість на оцінку.

Результати діагностування проілюстровано на рис.1.

На наш погляд, проблема полягає не в недостатній ІКТ-компетентності студентів. Як показало опитування, більшість із них вважають себе в цьому питанні цілком компетентними. Проблема

полягає в тому, що студенти не завжди розуміють, як вони можуть використати ІКТ у навчанні й повсякденному житті.

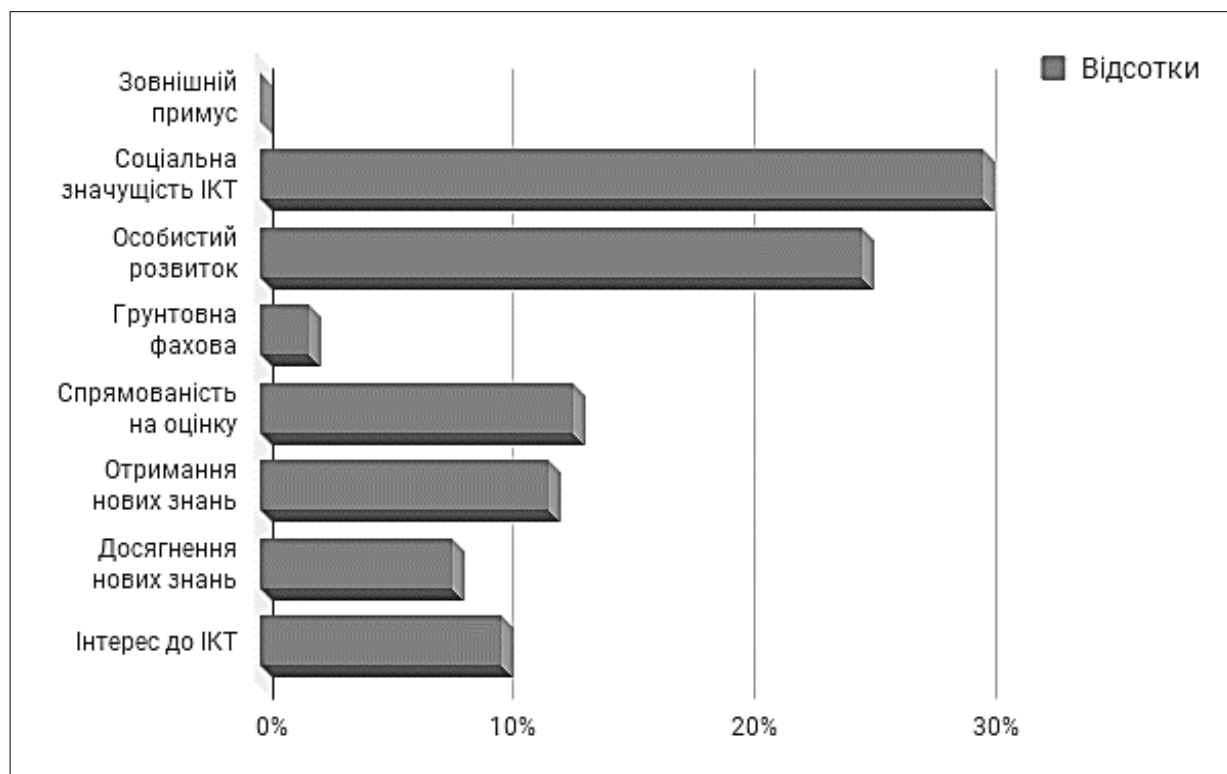

Рис. 1. Застосування ІКТ у процесі навчання студентів I-IV курсів історичного факультету ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

Друга дидактична умова – *урахування специфіки навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю*. Висунення цієї дидактичної умови зумовлено насамперед тими змінами, які вносить у процес гуманітарного пізнання застосування ІКТ. До цих змін ми відносимо: 1) виникнення нового виду комунікації – інтернет-комунікації; 2) появу нової інтерактивної форми діалогу – «студент-комп'ютер»; 3) модифікацію, візуалізацію тексту.

Реалізація цієї дидактичної умови передбачає, по-перше, формування оціночного судження й ціннісного ставлення студентів до матеріалу, що вивчається; по-друге, виконання реальних дій; а по-третє, імітацію реальної дійсності.

Таблиця 1

**Урахування специфіки навчання
студентів суспільно-гуманітарного профілю**

Способи реалізації	Навчальне завдання	Освітній продукт ІКТ	Засоби ІКТ	Педагогічні дії
Формування оціночно-об'єктивного судження, ціннісного ставлення до навчального матеріалу	Мережна оцінка		Мережні, апаратні (девайси)	Визначення SMART-цілей; передбачення кінцевого результату; мотивація навчальної діяльності; педагогічний супровід; забезпечення зворотного зв'язку.
	Перегляд відеоматеріалів	відеорієнтація		
		анонс		
		ролик-настрій		
Виконання реальних дій	Мережний диспут	відео, фото, малюнки		
Імітація реальної дійсності	Розв'язування відеозадач	відеозадачі		

Майбутня професійна діяльність студентів, які здобувають освіту на факультетах суспільно-гуманітарного профілю (політолог, практичний психолог, соціальний працівник, соціолог, учитель, юрист і ін.), пов'язана з комунікацією з людьми та передбачає як безпосередній, так і опосередкований вплив на них. Тому особливого значення для них набуває формування емоційного інтелекту.

Емоційний інтелект є сукупністю здібностей усвідомлювати власні емоції й почуття, розуміти й керувати ними, взаємодіючи з іншими людьми [4]. Розвиток емоційного інтелекту є розвитком здатності керувати не тільки власними, але й чужими емоціями. Поведінка людей із високим рівнем емоційного інтелекту є більш гнучкою. Вони спроможні опановувати свою емоційно-вольову сферу, що допомагає їм у досягненні поставлених цілей через взаємодію з

іншими. Тому формування емоційного інтелекту набуває особливої значеннєвості для особистості.

Формуванню емоційного інтелекту певною мірою сприяє залучення студентів до використання креолізованих текстів, при створенні яких адресат прагне не лише зафіксувати певну інформацію, але й висловити власне ставлення до змісту та викликати певну емоційну оцінку в того, кому це інтерактивне повідомлення, власне, призначено. Отже, креолізовані тексти обов'язково містять емоційний компонент. На наш погляд, креолізовані тексти є результатом осмислення студентами певної навчальної інформації, що є, по суті, інтерпретацією навчального матеріалу.

Третя дидактична умова застосування ІКТ у процесі навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю – *організація комунікативної взаємодії засобами ІКТ*.

Комунікативна взаємодія є педагогічним спілкуванням, спрямованим на: 1) організацію й підтримку навчальної діяльності студентів, як аудиторної, так і поза неї як єдиного процесу; 2) взаємообмін актуальною інформацією; 3) забезпечення зворотного зв'язку між учасниками навчання. Порівняно новітнім способом організації комунікативної взаємодії за допомогою ІКТ є *WEB-сайти*.

З урахуванням зростаючої ролі комунікативної взаємодії в ІКТ-насиченому середовищі з перспективою організації її за допомогою ІКТ було проведено анкетування «Використання Web-сайтів у навчанні».

Аналіз результатів анкетування дозволив з'ясувати, що 99 % усіх учасників анкетування мають сторінку в соціальній мережі, 1% із опитаних не має її, але збирається створити. Активно використовують соціальні мережі в навчальних цілях 63%, час від часу

використовують їх – 31%, узагалі не використовують 6%. На питання, яка платформа є більш зручною для навчання, 49% респондентів відповіли, що соціальна мережа, 41% - блог. Цікавим є те, що 10% запропонували власний варіант для навчання on-line: 1) загальноуніверситетський сайт з особистим кабінетом для курсу; 2) сайт, де є розклад занять, навчальні матеріали, які постійно оновлюються, 3) консультації з викладачами через Skype, 4) участь у Wiki-проектах. На питання, чи покращиться навчання, якщо частина навчальних матеріалів буде викладатися на платформі Web-сайту (соціальної мережі або блогу), 33% відповіли, що так. При цьому кількість респондентів, які вибрали цей варіант відповіді, на різних курсах є приблизно однаковою – від 7 до 9 учасників. Зазначимо, що 46% утрималися від однозначної відповіді, а 21% узагалі вважає, що це не сприятиме поліпшенню навчання. На питання, чи покращиться навчання, якщо на платформі Web-сайту студенти будуть обговорювати окремі питання навчального матеріалу, перевіряти свої знання за допомогою тестів on-line, 50% учасників анкетування відповіли, що так, 10% респондентів відповіли, що ні, а 40% не дали однозначної відповіді, оскільки вважають, що це потребує перевірки.

На підставі проведеного аналізу результатів анкетування студентів історичного факультету I-IV курсів ХНПУ ім. Г.С. Сковороди «Використання Web-сайтів у навчанні» ми дійшли певних висновків. Респонденти в основному позитивно сприймають перспективу поєднання традиційного навчання й on-line. У той же час окремі учасники анкетування обережно поставилися до цього, проте це не є свідченням їх консерватизму в навчанні. Студенти готові до змін, однак вони хочуть бути переконаними, що ризиків для їх освіти немає. Не менш вартісним для респондентів є характер навчальних завдань on-line, оскільки вони віддають перевагу активній навчальній

діяльності. Вибір студентів можна, по-перше, пояснити тим, що для них є важливим набуття практичних умінь і навичок; по-друге, активна позааудиторна on-line діяльність може бути оціненою викладачем навчальним балом, тоді як пасивне переглядання навчальних матеріалів – ні; по-третє, студенти потребують взаємодії з викладачами, їх емоційної підтримки. Отже, організація комунікативної взаємодії за допомогою Web-сайтів потребує дотримання принципу соціальної присутності. На думку Д. Данлеп і Патріка Лоуентала [5], дотримання цього принципу, в основу якого покладено тезу – людина істота соціальна, є найважливішою умовою ефективного використання соціальних мереж.

Висновки. Визначені дидактичні умови застосування ІКТ у процесі навчання студентів суспільно-гуманітарного профілю сприятимуть формуванню: 1) навичок самостійної науково-дослідної роботи й науково-педагогічної діяльності; 2) умінь пошуку й опрацювання різних джерел інформації; 3) навичок міжособистісної й ділової комунікації; 4) навичок практичного застосування сучасних інформаційних технологій; 5) умінь презентувати підсумки виконаної роботи. Будь-яка умова не може реалізуватися осібно, а її ефективність досягається лише залежно від інших, тобто виконання однієї дидактичної умови готує підґрунтя для наступної. Тож сподіватися на отримання очікуваного результату можна лише реалізуючи дидактичні умови в їх сукупності.

Література:

1. Майнаєв Ф. Я. Виявлення у студентів суспільно-гуманітарного профілю мотивів застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчання / Ф. Я. Майнаєв // Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних

викликів: теорія і практика: матеріали II міжн. наук.-практ. конф. (11 квітня 2017 р.) / ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Стиль-Издат, 2017. – С. 156-158

2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.; М.; Харьков; Мн.: Питер, 2002. – 512 с.

3. Психологу для роботи. Діагностичні методики: зб. / уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище. – Ужгород: Вид-во Олександра Гаркуші, 2012. – 615 с.

4. Mayer J. D. What is Emotional Intelligence? [Електронний ресурс]/ J. D. Mayer, P. Salovey. – Режим доступу до джерела: http://unh.edu/emotional_intelligence/EIAssets/EmotionalIntelligenceProper/EI1997MSWhatIsEI.pdf

5. Dunlap J. C. Tweeting the Night Away: Using Twitter to Enhance Social Presence / J. C. Dunlap, P. R. Lowenthal // Information Systems Education. – [Електронний ресурс]. – Режим джерела: http://www.fp.ucalgary.ca/macLachlan/EDER_679.06_Fall_2009/tweeting_the_night_away.pdf

References:

1. Ilin Ye.P. Motivatsiya i motivy / Ye.P. Ilin. – SPb.; M.; Kharkov; Mn.: Piter, 2002. – 512 s.

2. Maynaev F. Ya. Viyavlennya u studentiv suspilno-gumanitarnogo profilyu motiviv zastosuvannya informatsiyno-komunikatsiynikh tekhnologiy u protsesi navchannya / F. Ya. Maynaev // Psikhologo-pedagogichni problemi vishchoi i serednoi osviti v umovakh suchasnikh viklikiv: teoriya i praktika: materialy II mizhn. nauk.-prakt. konf. (11 kvitnya 2017 r.) / KhNPU im. G. S. Skovorodi. – Kharkiv: Stil-Izdat, 2017. – S. 156-158

3. Psikhologu dlya roboti. Diagnostichni metodiki: zb. / uklad.: M. V. Lemak, V. Yu. Petrishche. – Uzhgorod: Vid-vo Psikhologu dlya roboti.

Diagnostichni metodiki: zb. / uklad.: M. V. Lemak, V. Yu. Petrishche. – Uzhgorod: Vid-vo Oleksandra Garkushi, 2012. – 615 s. Oleksandra Garkushi, 2012. – 615 s.

4. Mayer J. D. *What is Emotional Intelligence?* [Electronic resource]/ J. D. Mayer, P. Salovey. –

http://unh.edu/emotional_intelligence/EIAssets/EmotionalIntelligenceProper/EI1997MSWhatIsEI.pdf

5. Dunlap J. C. *Tweeting the Night Away: Using Twitter to Enhance Social Presence* / J. C. Dunlap, P. R. Lowenthal // *Information Systems Education*. – [Electronic resource]. –

http://www.fp.ucalgary.ca/macLachlan/EDER_679.06_Fall_2009/tweeting_the_night_away.pdf

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.5

UDC: 351.82:338.439.02

THE INFLUENCE OF INTEGRATIVE ARTS ON THE DEVELOPMENT LEVEL OF ART CULTURE FOR MUSICAL SCHOOL STUDENTS

O. Nadutenko

Central Ukrainian State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenka, Kropivnitsky city, Ukraine

The article analyzes the theoretical and methodological studies on the formation of pupils artistic culture, the content of the artistic culture personality, the peculiarities of the artistic culture formation of pupils by means of musical art, defined integrative capabilities of modern forms and methods of artistic training and education, proven effectiveness and actuality of integrative approach usage in musical training and education.

The obstacle in the formation of artistic culture of musical school pupils examined as a set of specific possibilities for musical activities of pupils, conditions for further artistically creative personal development, determining the degree of artistic music development in society, as personal understanding in the sphere of musical taste. The solution of the considered issue can be applied and integrated in the educational system by means of various musical-aesthetic activities with pupils, where knowledge of music and the music itself will be perceived as a spiritual, cultural value and uniqueness.

Keywords: art, culture, integrative approach, music, education, pedagogy, development, school, perception, aesthetic, personal, creative, student.

Introduction. Our society is undergoing a difficult period of historical development, characterized by national cultural revival. The educational system improvement necessarily need to be linked with the revival of cultural and creative mission of musical school where unity of content, form, means and methods of education enhance the development of art culture in students. The vital issue is the integration of culture and education, which should be a common core. The main objectives of integrative process is the formation of the core culture, education's ability to perceive art, formation of high cultural needs and interest in improving communication culture, establishing its place in the dialogue of cultures and cultural development of self-knowledge. With this approach, there is a need to find different teaching forms and methods of artistic activity which raise not thoughtless artists but minded people, creativity, a high degree of awareness and specialized training which complemented by national consciousness, moral culture and aesthetic taste. The integration as a creation process of an integrated and multidimensional picture of the

world, today it acquires the status of leading methodological principles of art education. In this research, the implementation of integrative approach to artistic education emphasizes the importance of taking into account the educational potential integration of art and sets the goal of overcoming narrow unilateralism in musical education, formation of polyartistic consciousness through the integration of knowledge and focus on the coherent process of artistic and aesthetic education in pupils.

Analysis of the "artistic culture" concept, understanding the value of artistic cultural identity for centuries been an urgent problem of philosophical, psychological, historical, educational sciences and other sciences.

Aristotle, M. M. Bakhtin, M. O. Berdyaev, G. W. F. Hegel, I. Kant, M. S. Kagan, Plato, Jean-Jacques Rousseau, J.-P. Sartre, A. Toynbee, D. Spengler and other thinkers have shown that art culture is the process and outcome of human existence, condition for the development of creative abilities, a transmission form of spiritual human experience.

Definition of the "art" is concerned with art and is in the process of perception, interpretation of art works and practical artistic - creative activities generate valuable personal valuable attitude to reality and art, develop aesthetic awareness and artistic competence, self-fulfilment, the need for creative and spiritual self-improvement.

M. Bakhtin emphasized that art - it's aesthetic, which is shaped in a work of art. Artistry - a moment of peace, the value of peace and life, "a set of techniques and completion of the formation of man and its world" [3, p.169]

It was paid great attention to the formation of artistic culture through art by L. S. Vygotsky, D. B. Elkonin, M. S. Kagan, B. M. Nemensky, A. M. Prihojan, N. K. Rogers, D. G. Scott, which considered the art culture of the individual as a creative characteristics, which forms a special attitude to

art work and must be accompanied by further transformation of their ideas in perception and understanding vitally important being paradigm.

In cultural system of society, art culture of individual finds a place in the art of consumption, which connects together the vast world of art needs, tastes, estimates, ideals complex world of individual and personal perception of artistic values due to various determinants. The process of democratization will inevitably destroy the previously rigid boundaries of culture. On one side, it is a evidence to the vitality of culture and its dialectical development. On the other side - the latent removal of human from the culture as a defense of the "cult of light" into the simulation, conditional reality that filled the market spirit, "what sold is good" impoverishment of the cultural man background. Gradually, the art turns into a copy simulacrum (flowering kitch - a special cultural formation), entertainment culture that eliminates the historical consciousness of the person (truncated Dostoevsky novels, shorten creations of J. S. Bach, L. V. Beethoven, singer's performaces under sound record, "Anna Karenina", L. M. Tolstoy in comics).

Ahead the pedagogics arises the question of need to find a qualitatively new approaches to art culture of students that would help master the rise of spirit, experience and demonstrate inner human boundlessness. Among the various means of artistic formation of cultural identity important place belongs to the art of music.

The aim and objectives of the article. To study the problem of musical education optimization based on the integration of arts and disclosing the peculiarities of its influence on the development of artistic culture in musical school students.

The main part. In last decades, the problem of musical education integration, art synthesis between subject connections, integrated courses attracted the attention of researchers in the field of art pedagogy and

different conceptual methodic basis solved in primary school, primary school, non-formal educational institutions and Further Education. In Ukrainian science, it is initiated the research of philosophical integrated education (R. A. Artsyshevskyy, S. Klenko), its didactical (N. M. Bibik, S. U. Honcharenko, V. D. Ilchenko, I. M. Kozlovska) pedagogical (O. I. Volkov, V. G. Kremen, M. D. Madzihon, S. G. Melnichuk, V. V. Radul, O. S. Radul) and psychological (I. D. Bech, O. V. Zaporozhets, D. A. Leontyev, D. F. Nikolenko, T. S. Yatsenko) basis.

The problems of musical art, musical pedagogy and integration development of art in general and music in particular devoted a significant amount of scientific works of prominent scientists (L. B. Arhimovych, M. O. Grinchenko, M. P. Zagaykevych, L. M. Masol A. K. Martynyuk, O. M. Otych, O. P. Rudnytska, S. O. Solomaha).

According to the scientists, the particular perspectives integration deployment consists of artistic and cultural education upgrade, which currently undergoes substantial changes: an interdisciplinary education content coheres with pedagogical technologies of personal development approach, activate search for new artistic concepts to cultural education of students through art.

In particular, the art invoked to satisfy one of the highest human needs - an art that integrates the intellectual, emotional and moral needs.

In my opinion, the integrative type of education in the broad philosophical-cultural sense of its term, may become necessary foundation for adequate inquiries creation of contemporary ideological and educational model of artistic and cultural education, which will be consolidating factor in the birth and coexistence of different approaches to practice and education in schools through art, facilitate coordination of multidisciplinary educational content of pedagogical technology in personal and artistic approach.

As stated in the Encyclopedia of Education, "an integrative approach to education leading to the integration of educational content. That is the appropriate integration of its elements in the integrity "[5]. The result of artistic and cultural education and artistic and aesthetic education should be a system of personal artistic and aesthetic values and competencies as an important component of overall life socio-cultural competence, which is the ability to manage the acquired artistic knowledge and skills, willingness to use the experience in independent practice art - creative activities under universal artistic values and humanistic worldview.

Integration in musical practice and education involves combination of the educational process into single entity, coordination of components and harmonize relations between them, in other words, integration (unification) is the process to form holistic and multidimensional picture of the world in students.

It acquires the status of one of the leading modern art educational methods, as isomorphically reflect the total quality of contemporary postmodern informational society, the defining feature of which is quite high semiotization reality. During art synthesis the spiritual and aesthetic relations of students with boundless diversity of the world are organized. Integrative methods of musical education and practice are aimed at ensuring the systematization of artistic and aesthetic knowledge and perceptions of students, coordination of different aspects as artistic impressions and experiences.

The famous pedagogue G. G. Vashchenko is one of the first who embodied the idea of integrating the educational practice of young generations. Art education is important not only by itself, the scientist remarked, but it also activates the learning process in general. Art

education makes it more interesting, so that children begin to learn from the great desire and even enthusiastically [3, s.388].

Many scientific papers are devoted to the content integration of art process, including musical education. The considerable interest was dedicated to issues related to the integrated approach of musical perception by pupils, didactic features of integrated musical lessons and use of out-of-form work and activities for students in the assimilation of musical knowledge, cause investigation by B. V. Asafyeva, E. I. Balchitisa, D. B. Kabalevskogo, M. P. Leshchenko L. M. Masol, O. M. Otych, O. P. Rudnytska, S. O. Solomaha. In particular, B. V. Asafyev being concerned about the educational problem of creative instincts in audience, he has deeply researched musical connections with various manifestations of life. At mastering techniques of modal and tonal contrasts, academicians paid attention at non-musical analogies such as color, color, tactile, tonal contrasts describing light as brighter, lighter, tougher, darker and more [1].

This approach to deepen the study of musical perception and solfeggio was predetermined by the need to attract a musical and non-musical associations of audience, a combination of music and intonation, visual imagery, plastic aspects comprehension of art work content. E.I. Balchitis stressed on the importance of musical and auditory imagination in children, conscious and emotional perception of musical works content. Effective methods of activating figural imagination, fantasy, musical - artistic, literary skills, the pedagogue names the literary and artistic efforts of students which are caused by the content of music. [2]

Integrative result of understanding and interpreting the semantic meaning of the art work, according to aesthetic evaluation of O. P. Rudnytska. She considers art evaluation as an important component of perception, "which shows the effect of art on people, the nature of its

emotional and aesthetic response, compliance of art work with personal needs and interests" [9, s.111].

Currently, the concept "educational integration" in pedagogue literature appears more often. There are publications of scientific and methodological materials, which contains both theoretical ground integration and descriptions of practical experience. The programs of integrated discipline courses and development of integrated lessons were created.

Synthesis of scientific - theoretical sources and school practice helps to identify trends distinctive to integrative program in whole :

- increase, recovery, a variety of information (from class to class);
- actualization, if necessary, correction of educational and thematic plans; actively develop logical associative links (the development of thought) in close relationship with the figurative (emotions) area of individual in students;
- growing importance of interscientific connections with emphasis on ideological, psychological and aesthetic factors;
- comprehensive combination of control methods, self-control and diagnostics (both in class and in the implementation of creative tasks at home);
- intensification of activities in the classroom;
- reasonable combination in teaching of socially important methods and principles (democracy, moderate liberalism and healthy competition) with interactive, conversational learn mode (educational collaboration, co-creation education, problematic education);
- an assumption on developmental teaching.

As a result, those levels of integration in musical education can be seen:

1. Episodic, narrowly local integration; at the level of concepts, definitions, structural elements (eg, the relationship of music and fine

- series, musical and literary text, or it reflects technologically - combined methods, techniques, genres of several kinds of art).
2. Block integration, or intermediate integration - at the interpenetrational level in several different areas of topics cognition, ideas, methods and theories (during musical lessons, it can be thematical - for example, the theme of the sea in music, art and literature, or art - giving a significant number of "degrees of freedom" through the combination, analysis and synthesis of various art forms rather than individual works or subject matter);
 3. Complex or large-scale integration - on the cultural, philosophical and ideological level, based on reflexive operational creative exchange of knowledge from various fields (such as singing which should be considered as multitrack, summarized, the integration process - physiological, physical, epistemological, spiritual, sociological, creative, that is in various singing guises as a natural phenomenon)

Musical education is a kind of dynamic model of life and human experience. In the musical activity - performing, listening, composing - we find a channel for spiritual attraction of personal life through the dissolution of the individual into the universal. This integration experiences similar to the effect of artistic synesthesia, when actualized not only a set of feelings, but archetypes and experiences of different cultures. Comprehension of the nature of this model in musical activities (perception, performance, teaching) is a manifestation of musical ability and high artistic potential of the individual, which is formed at all levels of musical education. The musical and pedagogical schools have always sought a comprehensive approach to training and education.

However, it should be noted that one of the biggest challenges in musical practice is low assimilation of musical knowledge by students,

lack of imaginary formation in elements of musical language, their importance in creating a musical image. Overall for children is a complex and time-consuming process that requires the student sustained attention, concentration, concentration, emotional and intellectual effort.

In the center of pedagogue's focus must be strong and conscious assimilation of musical expression as pitch, metro rhythm, dynamics, timbre, harmony, tempo, form, etc. Solfeggio is a system of musical knowledge or the initial records about musical phenomena and objects, elements of musical language which set out in simple terms and practices related to education with the simultaneous development of musical and auditory representations, modal, intonation, rhythmic sense, with this purpose it is combined with solfeggio that includes both theoretical and practical forms of work.

A teacher creates digestion process of solfeggio basic elements for students in joyful and interesting manner, expands and develops sensory sphere of pupils, gives a holistic view of art and life events by using integrative approach. In this regard, it is worth mentioning thought of K.D. Ushinski, who wrote that "the child thinks by forms, colors, sounds, feelings in general [10, s.406].

K. Stetsenko defended the principle of the complex relationship of music arts. He substantiated the importance of supplements in the auditory experience of music perception in other sensory perceptions, believing that the knowledge acquired only through hearing representations, which are abstract. [8]

This theory was developed in the work of M. D. Leontovych, who put forward the idea of color combinations with the sounds of a musical work as one of the most important conditions for a holistic perception of the image. He emphasized that each teacher has to teach music in the context of other art scientific knowledge. M. D. Leontovich was linking

musical education with a song as truthful ethical and artistic essence of life phenomena. He has consistently adhered to the principle of defining the role of folklore in the musical education of children, offered to start with singing without musical text based on folk melodies that are considered essential and in learning musical notation [6].

An integrative approach to musical education is acute and perspective at current stage. As pointed out in work of L .M. Masol, integrative approach corresponds to task of personally oriented studies, makes it possible to detect the attitude of the student to the world, in order to determine the optimal conditions for the establishment and development of self-actualization in students by forming integral knowledge [7].

L. M. Masol has said that the integrity of the world must be learnt by the cohesive man and that "the integral center of personality which creates a core philosophy is spiritual and creative constant, that is constantly enriched," irradiated by diverse influences" [7 .58]. Therefore, musical education as integration formation defines integrity, uniqueness and originality of personality is a powerful source of artistic perception of culture, worldview and values of students that are in the process of its own creation.

Taking into account the integrated approach to mastering musical knowledge, it was offered a number of interesting teaching methods and forms of work, the use of which promote holistic, deepen mastering of the musical knowledge and practical skills of artistic activity, increased emotional and intellectual sphere of children in the classroom and in overtime.

Integrated artistic and creative tasks:

- heard out music compositions attributed to one of the three genres of music. According to the nature of musical piece to draw: genres (sad,

happy, festive march); dancing genre (Ukrainian, Eastern, African dance, singing genres (Ukrainian folk, pop modern or ancient).

- Create a fairy tale about piano. To paint a piano keyboard according octave sound in notebook, which can sing pupils, bird, portray a summer rain, squirrel, bear, elephant, dinosaur, bells, thunder (student selects colors according to the nature of mental phenomena or artistic character.
- To propose new versions of sound images of natural phenomena, wildlife and indicate in which octaves can be performed. Think of music titles, which have depicted this phenomenon.
- To draw a music house on heavy paper with colored pencils or paints and create fairy-house travel in different octaves.
- To propose music compositions that can be used to accompany fairy story. Create a musical tale scenario, based on the material that is taught at this stage.
- To create a tale about musical notes and other musical heroes of the country, to create portraits of the violin and bass key.
- To rewrite the favorite tunes on musical stuff "music tree".
- To show on paper graphic line of melody, to imagine that this outline of the mountain landscape. To paint colors imaginable melody using notes and other musical signs.
- Spout poetry about rain with different intonations of speech (joy, delight, surprise, regret, requests, demands), adding rhythmic applause.

Solfeggio as a part of the artistic thesaurus elements contains large reserves for integrative art knowledge, which should be mastered by pupils. An effective method of integrated education is instrumental performance. A performance needs to attract nervous, mental, intellectual, emotional and volitional human. In the field of instrumental

training, in my opinion, it is an integrative approach that involves the use of theoretical and practical knowledge of various disciplines.

The famous Japanese pedagogue Shinichi Suzuki believed that learning to play a musical instrument is a kind of philosophy, which includes views on art education and development in children. By playing musical instruments, according to S. Suzuki, not only can develop musical skills, but also improve the ability of mental operations: comparison, analysis, remembering and so on.

Individual musical lessons as playing a musical instrument is very specific as a teacher through the use of integrative artistic images have to deeply impact on sensory field of children and thus arouse preferences or dislikes, influence on children views.

These unique features of musical studies give reason to consider their teaching effectiveness on the formation of art culture in students. In practice, using musical types - it's elementary, creative and concert music-making. Elementary music-making includes learning music-making - learning elements of musical language and their ability to practically apply the formation of stable hearing submissions on the main music expression and accumulation of students' active vocabulary of musical elements for further self handling of it. Creative music-making is spontaneous, impromptu referencing of familiar material to students, the ability to use it in their own way, to vary. Concert music-making - solo performance of students or a teacher, or ensembles with teacher and classical, modern performances tailored for this purpose. In terms of integration assimilation of certain music types and performing activities complemented by using examples of their interaction. Such examples emotionally reinforced through art word (poetry, proverbs, riddles), fine arts (fine art, custom images) and dramatization (dialogues with imaginary or fantastic characters, staging, etc.). The interest of students

inevitably leads teachers to search for a new lessons structure, extracurricular activities, organization of individual work for students, selection of interesting repertoire, integrative use of means and methods of pedagogical influence.

Conclusions. Thus, meaningful use of the integrated approach in art practice provides a complete natural art-aesthetic development of the individual, creates conditions for the formation of artistic and aesthetic vision and ideas of students needed to build their whole multicultural artistic image of the world. Therefore, the formation of art culture in students depends on the extent and nature of the development of their art. Find and enrich personal artistic sense that it is in the interaction of work and one who sees, will use an integrative approach in the educational process.

The perspectives for further research can be seen in the identification of integrative approach current trends in the context of pedagogical cultural and creative process, the characteristics of its impact on cultural life and education of students. Therefore, the main task of the teacher in further creative work to "cultivate artistic immunity" in pupils consistently, sensitively and impartially approaching the selection of highly artistic works of art that will be ground for the growth of their artistic culture, awakening in them the desire for aesthetic and moral ideal - the true, the good, the beautiful, wise in art and in life.

References:

1. B. V. Asafiev - *Selected articles on musical enlightenment and education.* / B. V. Asafiev.-2 ed.-L.: Music, 1973. -142p.
2. E. I. Balchitis - *About the perception of instrumental music in the elementary school* // E. I. Balchitis *Musical education in school.* Issue 10. -M.: 1975, -192s.

3. *M. M. Bakhtin - Aesthetics of verbal creativity. / M. M. Bakhtin. - Moscow: Art, 1979. - 424p.*
4. *G. G. Vashchenko - The general teaching methods: Handbook for teachers.-First publication / G.G. Vashchenko. - K.: Publishing Ukrainian Union Warta, 1997, -415s.*
5. *Encyclopedia of Education / Academy pedagogical sciences in Ukraine, main reduction.V. G. Kremen.- K.: Yurinkom Inter, 2008. -1040s.*
6. *M. D. Leontovych - The practical training of singing in high schools of Ukraine / M. D. Leontovych From educational heritage of the composer. The emphasis. L. O. Ivanova. -K.: Musical Ukraine. 1989 -136s.*
7. *L. M. Masol The general art education: Theory and Practice: Monograph / L. M. Masol. -Kiev: Promin, 2006. - 432s.*
8. *O. M. Oleksjuk The Musical Pedagogy: Textbook / O. M. Oleksyuk. - K.: KNUKiM, 2006. -188s.*
9. *O. P. Rudnytska The pedagogy: general and artistic, teach. guidances. / O.P. Rudnytska. - K.: Interprof Ltd., 2002. - 270 c.*
10. *K. D. Ushinsky Works: Compositions: 6 tom / K. D. Ushynskiy. K.: School, 1954. Vol.2. -560s.*

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.6

UDC 37 (09)

**ETHNOGRAPHIC STUDIES OF FOLK PEDAGOGY OF THE EASTERN
SLAVS (XIX - XX CENTURIES)**

PhD in Pedagogical Sciences, T. V. Okolnycha

Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University,
Ukraine, Kropyvnytskyi

The publication reveals the problem of the development of Ukrainian ethnographic researches of the 19th–20th centuries that dealt with the

study of peculiarities of pedagogy from a factual point of view. The author comes to a conclusion, that the value of ethnographic sources is decreasing with the approximation to the present. The most important are records, made in the pre-reform Russian empire (until 1861) of the 19th century, were noted with an increased interest in the study of the ethnography of childhood, an intensification of interest in folk culture, folk pedagogy. Considerable ethnographic sources for studying the education of children of Eastern Slavs were the study of ethnographers of the 20th century. At that time, accumulation of a large array of ethnographic factual material, its systematization, comprehension and analysis took place.

Key words: folk pedagogy, folk culture, Ukrainian ethnography, folk mode of life.

кандидат педагогічних наук, Окольніча Т. В. Етнографічні дослідження народної педагогіки східних слов'ян (XIX - XX століття)/ Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна, Кропивницький
В публікації розкривається проблема розвитку українських етнографічних досліджень XIX - XX століття, що стосувалися вивчення особливостей педагогіки з фактологічного погляду. Автор приходить до висновку, що цінність етнографічних джерел зменшується із наближенням до сучасності. Найвагомішими є записи, зроблені в дореформеній Російській імперії (до 1861 р.) XIX століття відзначалось підвищенням інтересом до вивчення етнографії дитинства, спостерігалась активізація інтересу до народної культури, народної педагогіки. Вагомими етнографічними джерелами для дослідження виховання дітей східних слов'ян стали дослідження етнографів XX століття. В цей час відбувалось накопичення великого масиву етнографічного фактичного матеріалу, його систематизація, осмислення та аналіз.

Ключові слова: народна педагогіка, народна культура, українська етнографія, народний побут.

Сьогодні дедалі більшу увагу вчених привертає вивчення минулого людини, її повсякденного життя. Необхідність і потреба знати своє минуле є органічною властивістю людського суспільства. Самопізнання суспільства досягається спільними зусиллями всіх наук, і насамперед суспільних, до яких належить й історія педагогіки. Одне із завдань історико-педагогічної науки полягає в тому, щоб зробити об'єктивно значущий досвід минулого надбанням сучасності. За допомогою вивчення досліджень етнографів XIX – XX століття можливо реконструювати, хоча б у загальних рисах, картину світу дітей східних слов'ян.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що виховання дітей східних слов'ян у рецепції етнографів XIX – XX століття є малодослідженою історико-педагогічною проблемою. Зокрема, у дисертаційних роботах Т. Мацейків (1988) [26], І. Щербак (2004) [35], що стосуються вивчення народної педагогіки, досліджувались матеріали етнографії та фольклору.

В історико-педагогічних дослідженнях російського вченого Г. Корнєтова на основі етнографічних, історичних досліджень розглядається, зокрема, історія виховання дітей на етапі розпаду первісності й зародження державності [20], але спеціального дослідження, що стосувалося б вивчення особливостей виховання дітей східних слов'ян на основі етнографічних матеріалів XIX – XX століття не має. Тому **метою** статті є аналіз розвитку етнографічних досліджень XIX – XX століття, що стосувалися вивчення особливостей виховання дітей східних слов'ян.

Етнографічні дослідження відіграють важливу роль для вивчення особливостей життєдіяльності дітей наших пращурів, адже будь-яке

цілісне описання способу життя народу принципово неможливе без урахування його сімейно-побутових інституцій, способів виховання дітей. В етнографічних дослідженнях є досить матеріалів, що стосуються дослідження особливостей виховання дитини, а саме: описання різноманітних обрядів, пов'язаних з народженням і життям дітей, описання одягу, дитячих меблів, умов проживання, ігор, іграшок, участі дітей у громадському житті общини, вихователів дітей.

Цінність етнографічних джерел зменшується із наближенням до сучасності. Найвагомішими є записи, зроблені в дореформеній Російській імперії (до 1861 р.), оскільки саме вони містять найбільш архаїчні форми. Пояснюється це низьким рівнем міграції сільського населення через кріпосне право. XIX – початок XX сторіччя відзначається підвищеним інтересом до вивчення різнобічних аспектів традиційного життя українського народу, в тому числі і до етнографії дитинства.

В 20 - х роках XIX століття спостерігалась активізація інтересу до народної культури, народної педагогіки. Велику увагу етнографи починають приділяти вивченню побуту та декоративно-ужитковому мистецтву наших пращурів.

В розвідках етнографів першої половини XIX століття зустрічаються описи методів і засобів виховання дітей, характеру їхніх взаємин з дорослими та між собою, типів обрядів переходу з однієї вікової стадії в іншу. Важливе значення для активізації інтересу до народної культури, яка є джерелом вивчення народно-педагогічних поглядів наших пращурів, мала праця видатного слов'янського народознавця Зоріана Доленги-Ходаковського, зокрема публікація трактату «Про дохристиянську Слов'янщину» (1818). Саме в цій праці Доленга-Ходаковський закликав дослідників збирати і вивчати пам'ятки «з-під сільської стріхи» [12, с.121].

Пізніше, у 1834 р., М. Максимович закликав до збирання матеріалів з української міфології, дослідження звичаїв та обрядів, усної народної творчості. Дослідник опублікував етнографічні збірки: «Малороссийские песни»(1827), «Украинские народные песни» (1834), «Сборник украинских песен» (1849). Він є автором спеціального етнографічного дослідження, присвяченого традиційно-обрядовій культурі українців, а саме народному календарю – «Дни и месяцы украинского селянина» (1856) [25].

У 20-30-х роках складаються три основні осередки науково-літературного руху в Україні – у Харкові, Києві та Львові. З ними великою мірою пов'язаний і розвиток етнографічного вивчення народної педагогіки українців.

Харківський університет став центром збирання і дослідження зразків матеріальної і духовної культури українців. Професор Гліб Успенський видав цінну працю «Опыт повествования о древностях русских» (1811-1812pp.) і висунув питання перед університетською радою про необхідність збирання місцевих етнографічних матеріалів, написавши при цьому спеціальні поради [13, с.25].

У харківському гуртку «Любителів української народності» розгорнув діяльність Ізмаїл Срезневський. Тут він написав історико-етнографічні та фольклористичні праці, які стали основою для вивчення народно-педагогічних поглядів наших пращурів [12, с.125].

В Києві інтерес до української етнографії розвивався завдяки відкриттю університету (1834) і діяльності його першого ректора М. Максимовича. Важлива роль у цьому питанні також належить «Тимчасовому комітету для пошуків старожитностей у м. Києві» (1835). Українознавче спрямування досліджень київського осередку вчених посилювалося з участю в ньому М. Костомарова, П. Куліша, О. Марковича [13, с.250]

Відсутність української періодики і труднощі з виданням українських книжок стали причиною того, що більшість праць з першої половини XIX століття, з яких дізнаємося про народні традиції виховання, залишалася в рукописах або публікувалися польською, чеською, німецькою мовами.

Помітний внесок у збирання й дослідження зразків традиційно-побутової культури Поділля, зробили місцеві дослідники Мефодій Рябий та Настя Присяжнюк.

Мефодій Рябий – етнограф, фольклорист, краєзнавець. З 20-х років захопився краєзнавством, з 1926 року інтенсивно почав займатися етнографією. Налагодив зв'язки з науковими установами Києва і Вінниці. Впродовж 1926 – 1932 років зібрав і надіслав до ЕК 240 записів народних пісень, 450 прислів'їв та приказок, відомості про народний календар, описав побут селян с. Кукавки від народження до смерті [33, арк. 2].

У 20-х р. досліджувати елементи народної педагогіки українців почала Настя Присяжнюк. Згодом налагодила зв'язок з Етнографічною Комісією і Кабінетом музичної етнографії ВУАН та безпосередньо з відомим ученим К. Квіткою. Вона записала погребницьке весілля з усіма обрядами і піснями та 150 ліричних пісень з мелодіями [33, арк. 3].

В цей час з'являються роботи більш узагальнюючого характеру. Різноманітні факти, що стосуються виховання дітей висвітлюються в контексті записів обрядів життєвого та календарного циклів, уявлень, звичаїв та вірувань окремих етнографічних груп чи регіонів. До таких належать праці М. Маркевича, П. Чубинського, В. Шухевича [34; 19, с. 98]. Передовсім, вони фіксують родильний та хрестильний обряд, подають фрагментарні дані про поховання дітей, пов'язані з цим уявленням та віруванням, дитячі ігри та забави. Цінними є роботи

«Русские простонародные праздники и суеверные обряды» І. Снегірьова (1837–1839) [30], «Сказания русского народа, собранные І. П. Сахаровым» (1839) [29].

У 40-50 - х рр. ХІХ століття значно зростає увага до проблем народної педагогіки. Науковий інтерес викликає спроба Є. А. Покровського в етнографічному та педагогічному плані проаналізувати дитячі ігри та їх роль у фізичному вихованні [19, с. 84]. В світ виходять праці «Быт русского народа» О. Терещенка (1847–1848) [32], «Песни собранные П. В. Киреевским» (1868–1874) [27].

Та уже з кінця 50-х рр. ХІХ століття відзначається спад в опублікуванні етнографічних робіт, та й ті мали «не дослідницький, а емпірично-інформативний характер» [19, с.325]. Проте триває процес накопичення первинних фольклорно-етнографічних матеріалів.

Активізація роботи з етнографічного вивчення особливостей народного виховання припадає на 60-ті рр. ХІХ століття, можна говорити про те, що розширюється уявлення про предмет етнографічних досліджень, а коло наукових зацікавлень не обмежується лише фольклором, а включає етнімію, народний календар, світогляд, промисли, народне харчування. Так, у 1860 р. посмертно виходить наукова праця М. Маркевича (1804–1860) «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян», у якій, використовуючи річний календар, автор описав: 1) народні звичаї та обряди, різноманітні вірування; питання народної медицини: охарактеризував хвороби, навів тексти заговорувань та використання трав під час магичних дій; народні страви [19, с.125]. Це одне з перших досліджень, де подано загальну картину традиційно-побутової культури українців, яка мала безпосередній вплив на виховання дітей наших пращурів.

В цей час більша частина записів етнографів була опублікована. Проте бракувало докладного аналізу віднайденого матеріалу та формування цілісного уявлення про світ дитини на різних етапах її дорослішання.

У 60-х рр. XIX століття актуалізується вивчення світоглядних вірувань та уявлень українців. У 1860–1861 рр. виходить збірка М. Закревського у трьох книгах. У цій праці М. Закревський спробував зібрати й систематизувати розкиданий опублікований етнографічний матеріал із видань Г. Ількевича, І. Левицького, М. Максимовича, А. Метлинського та інших і поповнити його власним. [19, с.258]. Як бачимо, етнографічні дослідження, які торкались вивчення особливостей виховання українців виходять на якісно новий науковий рівень.

В 1873-1876 рр. у Києві діяв Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Його головою було обрано Гр. Галагана, але фактичним його організатором і керівником став видатний український етнограф Павло Чубинський (1839-1884). У 1869-1870 рр. П. Чубинський провів три експедиції в Україні. Джерельні матеріали і дослідження експедиції стали основою фундаментальної праці «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» (1872-1878), в яких записано понад 4 тис. пісень, казок, описів весіль, записів про народний побут, звичаєве право [12, с.58].

80-90 роки XIX століття – період чи не найінтенсивнішого і продуктивного вивчення народної педагогіки наших пращурів. Наукове товариство ім. Т. Шевченка згуртувало плеяду видатних українських вчених на чолі з Іваном Франком (1856-1916), Михайлом Грушевським (1866-1934), Володимиром Гнатюком (1871-1928) і Федором Вовком (1847-1918). Спроба наукового осмислення та інтерпретації окремих фактів та явищ у ділянці дитинознавства була

зроблена в працях українського етнографа і фольклориста М. Сумцова. Значний науковий інтерес в цьому аспекті становить публікація «О славянских народных воззрениях на новорожденного ребенка» [31].

В 1890 р. вперше дослідники Д. Булгаковский та Г. Пинчук звертають увагу на приказки, пісні, загадки, обряди, виокремлюючи їх виховне значення. Деякі фрагментарні дані, що стосуються життєдіяльності дитини, зустрічаємо у записах Ф. Колесси та І. Франка [12, с.14].

Чимало нового матеріалу стосовно особливостей дитячої субкультури містить праця В. Ястребова (1894) «Материалы по этнографии Новороссийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах Херсонской губернии». У розділі «Суевєрия и обряды» описані фрагменти дитячого побуту: приготування і вживання рослин в їжу з відповідними примовками; прикраси та іграшки з кульбаби, шипшини, кураю, очерету, які діти собі майструють, дитячі ігри, різні за характером - наслідувальні (весілля, похорон), ігри-жарти, розраховані на необізнаність чи легковірність товариша, ігри традиційні з певними правилами чи усталеним змістом. [12, с.144].

Чималий внесок у збирання етнографічних матеріалів зробив інспектор народних шкіл П. Іванов. Одна з його збірок – «Игри крестьянских детей в Купянском уезде», яка й досі лишається найбагатшим зібранням українських дитячих ігор, містила 94 зразки лише з одного повіту Харківської губернії. [12, с.94].

Важливою віхою в аспекті висвітлення життєдіяльності дитини і дитинства в традиційній культурі українців була ґрунтовна праця Марка Грушевського «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу» [14]. Незважаючи на локальний характер опублікованих

записів (с. Суботів та деякі інші села Чигиринського повіту), вона становить значний науковий інтерес як у плані охоплення широкого кола питань (від вагітності до підліткового віку).

Народні уявлення про статеву зрілість, вагітність та заборони для вагітної жінки, перебіг пологів та звичаї, що супроводжують їх, хрестини, вивід породіллі, колискові пісні та забавлянки, дитяча лексика, одяг тощо зафіксовані А. Онищуком на Гуцульщині [17, с. 68]. Обряди та звичаї, що стосуються вагітності, родин та хрестин, колискові пісні, дитячі пісні та ігри були зібрані В.Кравченком на Волинському та Житомирському Поліссі [28,с. 48].

Фактаж про звичаї та особливості поховального обряду дітей (записи з різних етнорегіонів України) був зібраний та упорядкований В. Гнатюком у контексті поховальних ритуалів українців загалом, а поховальні голосіння – І.Свенціцьким [19, с.179]. Критичний аналіз студій про український поховальний обряд подав З.Кузеля, заакцентувавши і на тих дослідженнях, що висвітлювали поховальний обряд дитини [27]

Вагомими етнографічними джерелами для дослідження виховання дітей східних слов'ян стали дослідження вчених етнографів ХХ століття. Накопичення великого масиву етнографічного фактичного матеріалу, зібраного дослідниками української народної культури на початок ХХ століття вимагало від вчених його систематизації, осмислення та аналізу в світлі тогочасних наукових концепцій.

Найсуттєвішим узагальненням дослідженням стала праця Д. Зеленіна «Востоочнославянская этнография», написана у 1927 р. [17]

Часткове вирішення назрілих завдань в галузі дитинознавства в етнографічному аспекті було реалізовано Н. Заглагою, науковим

працівником відділу етнології Музею антропології та етнології ім. Ф. Вовка. Польовий матеріал з дитячого побуту, зібраний методом стаціонарного дослідження в с. Старосілля (Жукинський повіт Остерської волості Чернігівської губ.), ліг в основу спеціальної монографії [16]. У «Вступних заувагах» до монографії Н.Загледа робить спробу вікової класифікації громади, поділяючи її на п'ять верстов: діти, хлопці й дівчата (підлітки), парубки й дівки (молодь), дядьки й старі (або діди). Таким чином, Н. Загледа під своєрідним науковим кутом зору тогочасної етнографічної науки, вперше звернулася до тих явищ дитячого побуту, який ми сьогодні називаємо «дитячою субкультурою» та заакцентувала на необхідності вивчення вікових верств традиційної громади.

Джерелами для вивчення обрядових дій за участі дітей, особливостей поведінки дітей у будні і свята, залучення дітей до праці, народних методів лікування дітей стали етнографічні праці Б. Романова (1966) [28], М. Гайдай (1972) [11], Ю. Бромлея (1976) [10], В. Белова (1982) [4], Т. Бернштам (1985; 1988) [7], А. Байбуріна (1990) [1; 2], З. Болтарович (1990) [9], В. Балушка (1993, 1995) [3] та ін.

Етнографічні дослідження ХХ століття стали джерелом і у вивченні питань розвитку шлюбних стосунків у давніх слов'ян. Зокрема, це праці М. Косвена «Очерки истории первобытной культуры» (1957) [21], «Семейная община и патронимия» (1963) [22], «Кто такой крестный отец» (1963) [23].

З етнографічного погляду розглянуто історію житла у східних слов'ян у дослідженнях Є. Бломквіста «Крестьянские постройки русских, украинцев и белорусов (поселения, жилища и хозяйственные строения)» (1956) [8] та А. Байбуріна «Жилище в обрядах и представлениях восточных славян» (1983) [1].

Отже, етнографічні записи XIX –XX століття розкривають різноманітні обряди, одяг, дитячі меблі, умови проживання, ігри, іграшки, участь дітей у громадському житті общини, що є основою для вивчення специфіки виховання дітей наших пращурів.

Література:

1. Байбурин А. К. *Жилище в обрядах и представлениях восточных славян* / А. К. Байбурин. – Л.: Наука, 1983. – 188 с.
2. Байбурин А. К. *У истоков этикета. Этнографические очерки* / А. К. Байбурин, А. Л. Топорков. – Л.: Наука, 1990. – 167 с.
3. Балушок В. Г. *Инициации древних славян (попытка реконструкции)* / В. Г. Балушок // *Этнографическое обозрение*. – 1993. – № 4. – С. 57–66.
4. Белов В. И. *Лад: Очерки о народной эстетике* / В. И. Белов. – М.: Молодая гвардия, 1982. – 293 с.
5. Беляшевский Н. *Несколько слов переживаний в области внешней культуры* / Н. Беляшевский // *Киевская Старина*, 1892. – т.37. – № 4. – С. 105–111.
6. Беньковский И. *Поверья и обрядности родин и крестин* / И. Беньковский // *Киевская старина*. – 1904. – Т. 87. – № 10. – Отд. 2. – С. 1–3.
7. Бернштам Т. А. *Будни и праздники: поведение взрослых в русской крестьянской среде (XIX – начало XX в.)* / Т. А. Бернштам // *Этнические стереотипы поведения* / Под ред. А. К. Байбурина. – Л.: Наука, 1985. – С. 120–153.
8. Бломквист Е. Э. *Крестьянские постройки русских, украинцев и белорусов (поселения, жилища и хозяйственные строения)* / Е. Э. Бломквист // *Востоочнославянский этнографический сборник*.

Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX в. – М.: АН СССР, 1956. – С. 3–458.

9. Болтарович З. Є. Народна медицина українців / З. Є. Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 231 с.

10. Бромлей Ю. В. Народная медицина как предмет этнографических исследований / Ю. В. Бромлей, А. А. Воронов // Советская этнография. – 1976. – № 5. – С. 3–18.

11. Гайдай М. М. Народна етика у фольклорі східних і західних слов'ян (проблема добра і зла) / М. М. Гайдай. – К.: Наук. думка, 1972. – 198 с.

12. Горленко В. Історія української етнографії (XII–XIX ст.). – К., 2005. – 304с.

13. Горленко В. Нариси з історії української етнографії та російсько-українських етнографічних зв'язків. – К., 1964. – 325с.

14. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях / Марко Грушевський. – К.: Либідь, 2006. – 256 с. (Перше видання – 1906 р.)

15. Демографический энциклопедический словарь / Гл. ред. Д. И. Валентей. – М.: «Советская энциклопедия», 1985. – 607 с.

16. Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля / Ніна Заглада. – К.: Всеукраїнська Академія Наук. Музей антропології та етнології ім. Хведіра Вовка, 1929. – 180 с.

17. Зеленин Д. К. Восточнославянская этнография / Д. К. Зеленин. Пер. с нем. К. Д. Цивиной. – М.: Наука, 1991. – 511 с.

18. Исторические песни малорусского народа с объяснениями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. – К., 1874. – 279с.

19. Курко А. Этнографический взгляд / А. Курко. – М., Вестник Имп.РГО, 1857. – Т.20. – 456с.

20. Корнетов Г. Б. Теория истории педагогики / Г. Б. Корнетов. – М.: АСОУ, 2013. – 460 с.
21. Косвен М. О. Очерки истории первобытной культуры / М. О. Косвен. – М.: АН СССР, 1957. – 240 с.
22. Косвен М. О. Семейная община и патронимия / М. О. Косвен. – М.: АН СССР, 1963. – 219 с.
23. Косвен М. О. Кто такой крестный отец / М. О. Косвен // Советская этнография. – 1963. – № 3. – С. 95–107.
24. Кузеля З. Пам'яті Хведора Вовка / З.Кузеля – Зальцведель, 1918.
25. Максимович М. Дні та місяці українського селянина: пер. з рос. / Михайло Максимович. – К.: Обереги, 2002. – 189 с.
26. Мацейкив Т. И. Народные традиции трудового воспитания подрастающего поколения и их использование в современных условиях (на материалах Украины): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Татьяна Ивановна Мацейкив. – К., 1988. – 23 с.
27. Песни собранные П. В. Киреевским. Изданы Обществом Любителей Россійской Словесности при Императорском Московском Университете / Под ред. действительных членов Общества академика В. Ф. Миллера и проф. М. Н. Сперанского. – Выпуск I. (Песни обрядовые). – М.: Печатня А. И. Снегиревой, 1911. – 355 с.
28. Романов Б. А. Люди и нравы древней Руси. Историко-бытовые очерки XI–XIII вв. / Б. А. Романов. – М.–Л.: Наука, 1966. – 375 с.
29. Сказания русского народа, собранные И. П. Сахаровым: Сборник / Вступ.статья, подгот. текста В. Аникина. – М.: Художественная литература, 1989. – 398 с. (Печатается по изданию изд. А. С. Суворина, 1885.)

30. Снегирев И. М. *Русские простонародные праздники и суеверные обряды: в 2 ч. / И. М. Снегирев. – Ч. I. – М.: Советская Россия, 1990. – 160 с.*
31. Сумцов Н.Ф. *Культурное переживание / Н.Ф.Сумцов. – К., 1890. – 403с.*
32. Терещенко А. В. *Быт русского народа / А. В. Терещенко. – М.: Русская книга, 1999 (Переиздание: т. I–IV. – М., 1847–1848).*
33. *Українське весілля в с. Погребище Вінницької обл. 1900 – 1960 рр. в записах Н.А. Присяжнюк та М.Рябого // ДАВО – Ф.Р 5105. – Оп.1. – Спр.46. – Арк. 2-3.*
34. Чубинський П. П. *Мудрість віків: (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): у 2 кн. / П. П. Чубинський. – К.: Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – 224 с.*
35. Щербак І. М. *Діти в обрядах та віруваннях українців ХІХ – початку ХХ ст. (статевовіковий аспект традиційної культури): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.05 / Інна Михайлівна Щербак; НАН України. – К., 2004. – 19 с.*

References:

1. Bayburin A. K. *Zhilishche v obryadakh i predstavleniyakh vostochnykh slavyan / A. K. Bayburin. – L.: Nauka, 1983. – 188 s.*
2. Bayburin A. K. *U istokov etiketa. Etnograficheskie ocherki / A. K. Bayburin, A. L. Toporkov. – L.: Nauka, 1990. – 167 s.*
3. Balushok V. G. *Iniatsiatsii drevnikh slavyan (popytka rekonstruktsii) / V. G. Balushok // Etnograficheskoe obozrenie. – 1993. – № 4. – S. 57–66.*
4. Belov V. I. *Lad: Ocherki o narodnoy estetike / V. I. Belov. – M.: Molodaya gvardiya, 1982. – 293 s.*
5. Belyashevskiy N. *Neskolko slov perezhivaniy v oblasti vneshney kultury/ N. Belyashevskiy // Kievskaya Starina, 1892. – t.37. – № 4. – S. 105–111.*

6. Benkovskiy I. *Poverya i obryadnosti rodin i krestin* / I. Benkovskiy // *Kievskaya starina*. – 1904. – T. 87. – № 10. – Otd. 2. – S. 1–3.
7. Bernshtam T. A. *Budni i prazdniki: povedenie vzroslykh v russkoy krestyanskoy srede (XIX – nachalo XX v.)* / T. A. Bernshtam // *Etnicheskie stereotipy povedeniya* / Pod red. A. K. Bayburina. – L.: Nauka, 1985. – S. 120–153.
8. Blomkvist Ye. E. *Krestyanskie postroyki russkikh, ukraintsev i belorusov (poseleniya, zhilishcha i khozyaystvennyye stroeniya)* / Ye. E. Blomkvist // *Vostochnoslavyanskiy etnograficheskiy sbornik. Ocherki narodnoy materialnoy kultury russkikh, ukraintsev i belorusov v XIX – nachale XX v.* – M.: AN SSSR, 1956. – S. 3–458.
9. Boltarovych Z. Ye. *Narodna medytsyna ukraintsiv* / Z. Ye. Boltarovych. – K.: Naukova dumka, 1990. – 231 s.
10. Bromley Yu. V. *Narodnaya meditsina kak predmet etnograficheskikh issledovaniy* / Yu. V. Bromley, A. A. Voronov // *Sovetskaya etnografiya*. – 1976. – № 5. – S. 3–18.
11. Haidai M. M. *Narodna etyka u folklori skhidnykh i zakhidnykh slovia (problema dobra i zla)* / M. M. Haidai. – K.: Nauk. dumka, 1972. – 198 s.
12. Horlenko V. *Istoriia ukrainskoi etnohrafii (XII–XIX st.)*. – K., 2005. – 304s.
13. Horlenko V. *Narysy z istorii ukrainskoi etnohrafii ta rosiisko-ukrainskykh etnohrafichnykh zviazkiv*. – K., 1964. – 325s.
14. Hrushevskyi M. *Dytyna u zvychaiakh i viruvanniakh* / Marko Hrushevskyi. – K.: Lybid, 2006. – 256 s. (Pershe vydannia – 1906 r.)
15. *Demograficheskiy entsiklopedicheskiy slovar* / Gl. red. D. I. Valentey. – M.: «Sovetskaya entsiklopediya», 1985. – 607 s.
16. Zhlada N. *Pobut selianskoi dytyny. Materialy do monohrafii s. Starosillia* / Nina Zhlada. – K.: Vseukrainska Akademia Nauk. Muzei antropolohii ta etnolohii im. Khvedira Vovka, 1929. – 180 s.

17. Zelenin D. K. *Vostochnoslavianskaya etnografiya* / D. K. Zelenin. *Per. s nem. K. D. Tsivinoy.* – M.: Nauka, 1991. – 511 s.
18. *Istoricheskie pesni malorusskogo naroda s obyasneniyami* Vl. Antonovicha i M. Dragomanova. – K., 1874. – 279s.
19. Kirko A. *Etnograficheskiy vzglyad* / A.Kirko. – M., *Vestnik Imp.RGO*, 1857.– T.20.– 456s.
20. Kornetov G. B. *Teoriya istorii pedagogiki* / G. B. Kornetov. – M.: ASOU, 2013. – 460 s.
21. Kosven M. O. *Ocherki istorii pervobytnoy kultury* / M. O. Kosven. – M.: AN SSSR, 1957. – 240 s.
22. Kosven M. O. *Semeynaya obshchina i patronimiya* / M. O. Kosven. – M.: AN SSSR, 1963. – 219 s.
23. Kosven M. O. *Kto takoy krestnyy otets* / M. O. Kosven // *Sovetskaya etnografiya.* – 1963. – № 3. – S. 95–107.
24. Kuzelia Z. *Pamiati Khvedora Vovka* / Z.Kuzelia – Zaltsvedel, 1918.
25. Maksymovych M. *Dni ta misiatsi ukrainskoho selianyna: per. z ros.* / Mykhailo Maksymovych. – K.: Oberehy, 2002. – 189 s.
26. Matseykiv T. I. *Narodnye traditsii trudovogo vospitaniya podrastayushchego pokoleniya i ikh ispolzovanie v sovremennykh usloviyakh (na materialakh Ukrainy): avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.01* / Tatyana Ivanovna Matseykiv. – K., 1988. – 23 s.
27. *Pesni sobrannye P. V. Kireevskim. Izdany Obshchestvom Lyubiteley Rossiyskoy Slovesnosti pri Imperatorskom Moskovskom Universitete* / Pod red. deystvitelnykh chlenov Obshchestva akademika V. F. Millera i prof. M. N. Speranskogo. – Vypusk I. (*Pesni obryadovye*). – M.: Pechatnya A. I. Snegirevoy, 1911. – 355 s.
28. Romanov B. A. *Lyudi i nrvy drevney Rusi. Istoriko-bytovye ocherki XI–XIII vv.* / B. A. Romanov. – M.–L.: Nauka, 1966. – 375 s.

29. *Skazaniya russkogo naroda, sobrannye I. P. Sakharovym: Sbornik / Vstup.statya, podgot. teksta V. Anikina. – M.: Khudozhestvennaya literatura, 1989. – 398 s. (Pechataetsya po izdaniyu izd. A. S. Suvorina, 1885.)*
30. *Snegirev I. M. Russkie prostonarodnye prazdniki i suevernye obryady: v 2 ch. / I. M. Snegirev. – Ch. I. – M.: Sovetskaya Rossiya, 1990. – 160 s.*
31. *Sumtsov N. F. Kulturnoe perezhivanie / N.F.Sumtsov. – K., 1890. – 403s.*
32. *Tereshchenko A. V. Byt russkogo naroda / A. V. Tereshchenko. – M.: Russkaya kniga, 1999 (Pereizdanie: t. I–IV. – M., 1847–1848).*
33. *Ukrainske vesillia v s. Pohrebyshe Vinnytskoi obl. 1900 – 1960 rr. v zapysakh N.A. Prysiashniuk ta M.Riaboho // DAVO – F.R 5105. – Op.1. – Spr.46. – Ark. 2-3.*
34. *Chubynskyi P. P. Mudrist vikiv: (Ukrainske narodoznavstvo u tvorchii spadshchyni Pavla Chubynskoho): u 2 kn. / P. P. Chubynskyi. – K.: Mystetstvo, 1995. – Kn. 2. – 224 s.*
35. *Shcherbak I. M. Dity v obriadakh ta viruvanniakh ukrainsiv XIX – pochatku XX st. (statevovikovy aspekt tradytsiinoi kultury): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.05 / Inna Mykhailivna Shcherbak; NAN Ukrainy. – K., 2004. – 19 s.*

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.7

UDC: 376.011.3-051-043.61:373.2

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL PREPARATORY TRAINING IN INCLUSIVE PRE- SCHOOL EDUCATION

N. Sukhoviienko

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Ukraine, Khmelnytskyi

The article analyzes the specifics of the system of training future educators in the field of preschool education to professional activities in the context of inclusive education. Particular attention is paid to the requirements: tasks, principles, competencies, components, stages, conditions and levels of teacher training for working with children in pre-school inclusive education.

Key words: system of training, professional activity, educator, preschool education, senior preschool age, preschool educational institution, inclusive education.

Суховієнко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки вихователя в умовах інклюзивної дошкільної освіти/ Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Україна, Хмельницький

У статті аналізується специфіка системи підготовки майбутніх вихователів в галузі освіти дошкільного циклу до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Належна увага приділяється вимогам: завданням, принципам, компетентностям, компонентам, етапам, умовам та рівням підготовки вихователя до роботи із дітьми в умовах дошкільної інклюзивної освіти.

Ключові слова: система підготовки, професійна діяльність, вихователь, дошкільна освіта, старший дошкільний вік, дошкільний навчальний заклад, інклюзивна освіта.

Вступ. Педагогічні механізми та інноваційні технології є запорукою успішної діяльності вихователя із дошкільниками, яка полягає в дотримання неперервності і послідовності процесу підготовки майбутніх вихователів на різних етапах професійного становлення особистості. Дослідження проблем дошкільної освіти займає чільне місце у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Питанням вивчення підготовки майбутніх спеціалістів дошкільної освіти займалися чимало видатних дослідників, оскільки відповідність вимогам до професійної підготовки вихователів передбачає плекання фахівців високого рівня, що в свою чергу є запорукою покращення та підвищення ефективності української освітньої системи. Складна структура освітньої галузі дозволяє нам виділити ряд аспектів, напрямів та підходів дослідження. Такими аспектами дослідження є: базис теоретико-методологічні основ професійної підготовки спеціалістів вищої школи — вивчення цього зустрічаємо у роботах А. М. Алексюка, М. Б. Євтуха, В. А. Кушніра; методологічний та теоретичний базис неперервної професійної освіти, що вивчаються С. У. Гончаренком, С. О. Сисоєвою; філософське осягнення феномену освіти отримало подальшого розвитку завдяки роботам В. П. Андрущенка, І. А. Зязюна, В. Г. Кременя, В. О. Огнев'юка. Значним внеском у професійну підготовку педагогічних кадрів нової формації на засадах компетентнісно-орієнтованого підходу стали праці В. А. Анищенка, І. Д. Бега, С. У. Гончаренка, І. А. Зязюна, Л. В. Кондрашової, О. В. Михайличенка, О. В. Сухомлинської. Професіоналізм та педагогічна

майстерність викладачів вищої школи досліджують Н. В. Гузій, С. С. Вітвицька, О. А. Дубасенюк; загальна професійна підготовки майбутніх фахівців присвячені дослідження А. М. Алексюка, В. І. Бобрицької, Л. Вовк, Н. М. Дем'яненко, А. Й. Капської, Н. В. Кичук, Г. О. Козлакової, В. І. Кузя, В. І. Лугового, Е. В. Лузік, В. С. Майбороди, Н. Г. Ничкало, Д. Ф. Ніколенко, О. М. Олексюк, О. М. Пехоти, Р. П. Скульського, В. А. Семиченко, Р. В. Хмелюк. Сучасними підходами до проблеми професійної підготовки кадрів для системи дошкільної освіти опікуються Л. З. Загородня, М. А. Машовець, Т. І. Поніманська, С. С. Попиченко та інші. Завдяки плідній роботі та дослідницьким пошукам Л.В. Артемової, А. М. Богуш, А. Г. Беленької, Н. В. Гавриша, І. М. Дичківської, Н. М. Карпенка, І. А. Княжевої, К. Л. Крутій, О. Г. Кучерявого, сфера професійної підготовки фахівців дошкільної освіти стала більш розробленою.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є презентація специфіки системи підготовки вихователів до майбутньої діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу статті. Стан розвитку сучасного суспільства зумовлює визнання людини як вищої цінності. Повага до людського розмаїття, людської гідності і дотримання принципів солідарності та рівності є визнаними цінностями сучасності. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1997 року містить важливий для світового співтовариства і системи освіти принцип доступності, який допомагає перевести ракурс розгляду проблеми інвалідності з суто медичної сторони розгляду на глибокосоціальний аспект. А також зумовлює трансформацію уявлень в суспільстві та в освітньому просторі про людей з особливими потребами. «Принципи доступності та задоволення особливих освітніх потреб осіб із порушеннями психофізичного

розвитку стали наріжним каменем інклюзивної освіти, освітньої системи, що базується на принципі забезпечення основного права дітей навчатися в загальноосвітньому закладі за місцем проживання із відповідними психолого-педагогічним супроводом та корекційно-реабілітаційною підтримкою» [5, С. 8]. Виключна важливість здобуття освіти особистістю визнається багатьма країнами світу. Однією із ключових подій, яка вплинула на педагогічну громадськість, стала створення під егідою ЄНЕСКО у 1993 році «Міжнародної комісії з освіти для XXI століття» [1, С. 35]. Ключовою проголошеною ідеєю було визнання цінності освіти для особистості та для долі людства, а також акцент на плюралізмі можливостей її здобування. Саме під такою егідою розпочалося нове тисячоліття для освіти.

Ми впевнені, що трансформативність суспільних змін зумовлює необхідність перегляду та реформації системи освіти. Необхідність успішного втілення ряду економічних, культурних, соціальних трансформацій актуалізувала проблему необхідності освітньої модернізації, зокрема освіти дошкільного циклу в напрямі інклюзивної освіти. «Концепція модернізації сучасної освіти передбачає підготовку кваліфікованих, компетентних фахівців на рівні світових стандартів, соціально й професійно обізнаних» [15], визначає дослідниця Н. Трофаїла. Наразі, вітчизняна система освіти потребує вихователів дошкільної інклюзивної освіти, а в умовах сучасних світових реалій – такі фахівці мають відповідати європейському рівню кваліфікації, до якої поступово прямує вітчизняна система освіти дошкільного циклу. «Нові реалії, орієнтація українського суспільства на демократичні принципи, реорганізація системи дошкільної освіти (зміна співвідношення родинного і суспільного дошкільного виховання, урізноманітнення його форм, багатоваріантність освітньо-виховних програм)

зумовлюють необхідність змін і в системі підготовки фахівців дошкільної освіти» [12, С. 28].

Актуальність проблеми розвитку інклюзивної освіти дошкільників в Україні супроводжується деякими суперечностями, з одного боку — між вимогами сучасного суспільства до ефективної інклюзивної освітньої системи, а з іншого — важливістю підготовки фахівців щодо надання допомоги дітям із особливостями психофізичного розвитку, їхнім родинам і невідповідністю стану готовності вихователів дошкільних навчальних закладів щодо ефективної реалізації означеного процесу. Саме це визначає актуальність нашого дослідження.

Дослідження сутності професійної підготовки педагога та специфіки роботи фахівців дошкільної освіти висвітлено у напрацюваннях багатьох дослідників. Такий інтерес зумовлений тим, що проблема якісної професійної підготовки та плекання професіонала є одними із важливих та перманентно актуальних педагогічних проблематик. Окрім цього, слід зазначити, що формування якісного рівня професіоналізму і майстерності є нагальною вимогою в сучасному суспільстві.

Проблема формування готовності вихователів до майбутньої професійної діяльності відображена у ряді досліджень. Через багатокомпонентність та складну структуру системи освіти, тут ми можемо виокремити деякі напрями вивчення: теоретико-методологічні основи професійної підготовки фахівців вищої школи знайшли свої відображення у дослідженнях А. М. Алексюка, М. Б. Євтуха, В. А. Кушніра; філософський аналіз феномену освіти здійснили у своїх роботах В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, В. О. Огнев'юк; теоретичні та методологічні основи неперервної професійної освіти розглядають С. У. Гончаренко, С. О.

Сисоєва. Важливі дослідницькі пошуки призвели до отримання значущих результатів в проблематиці досліджень професійної підготовки фахівців дошкільної освіти завдяки роботам Л. В. Артемової, А. М. Богуш, А. Г. Беленької, Н. В. Гавриша, І. М. Дичківської, Н. М. Карпенка, І. А. Княжевої, К. Л. Крутій, О. Г. Кучерявого. Професійною підготовкою викладачів вищих навчальних закладів зацікавилися дослідники А. Д. Бондар, С. С. Вітвицька, О. І. Гура, Н. В. Гузій, О. А. Дубасенюк, В. І. Лозова, Г. М. Романова, С. О. Сисоєва. Значної уваги в контексті досліджуваної проблеми потребують праці І. О. Лавринець, Н. В. Лисенка, Л. А. Машкіної, Н. І. Мельник, Н. О. Моревої, Т.І. Поніманської. Майстерність та професіоналізм майбутнього викладача вищої школи стали основою робіт вчених Н. В. Гузія, С. С. Вітвицької, О. А. Дубасенюка.

Серед сучасних досліджень ми можемо виділити роботи, які акцентують свою увагу на окремих складових проблемах: дослідження теоретичних та методичних засад фахової підготовки вихователя дошкільної освіти до економічного виховання дітей (Н. Г. Грама), вивчення індивідуального стилю педагогічного спілкування (І. О. Луценко), підготовка фахівців до організації екологічної дослідницької діяльності дітей в природі (Н. В. Лисенко, З. П. Плохій), підготовка до художньо-педагогічної (Г. О. Підкурманна) та музично-педагогічної підготовки (Т. П. Танько), організація образотворчої діяльності (М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій), підготовка до педагогічного менеджменту (Г. М. Закорченна) та самоменеджменту (В. І. Мусієнко-Репська), педагогічна підтримка дітей дошкільного віку (Н. А. Колосова), підготовка до самостійної пізнавальної діяльності (В. Є. Бенера), підготовка до роботи з неблагополучними сім'ями (Т. Г. Жаровцева). Враховуючи

необхідність трансформації вітчизняної системи освіти, у дослідженнях Т. Г. Жаровцевої, О. М. Пехоти, Т. П. Танько, Г. В. Троцько запропоновані різні моделі втілення сучасної компетентної професійно-педагогічної підготовки фахівців.

Проблема формування професійної готовності вихователів до роботи в інклюзивній освіті знайшла своє відображення у роботах Т. Г. Зубаревої, С. П. Миронової, І. Г. Россіхіної, Є. Г. Самарцевої, І. Н. Хафізулліної, М. К. Шеремет, Ю. В. Шуміловської. Результати вивчення специфіки формування міжособистісних стосунків в інклюзивних групах представлені в роботах таких авторів: Н. Ю. Белова, Ю. А. Ільїна; а проблеми правового статусу дітей з обмеженими можливостями здоров'я у сфері сучасної освіти — у роботах вчених М. О. Супрун, Н. А. Теплової, О. Ю. Шинкарьова. Загальнотеоретичні та організаційні аспекти проблеми інклюзивної освіти були досліджені у наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних фахівців: Н. П. Артюшенка, В. І. Бондара, Л. В. Будяка, І. В. Дмитрієвої, А. А. Колупаєвої, Т. В. Сак, В. М. Синьова, М. М. Семаго, С. В. Федоренко, А. Ю. Чигриної, А. Г. Шевцова. Проблема психологічної готовності дітей із психофізичними порушеннями та їх здорових однолітків до сумісного навчання вивчено у роботах Н. Л. Белопольської, Є. Є. Дмитрієвої, А. М. Конопльової, І. А. Коробейнікова, Н. М. Назарової, Т. О. Соловйова, Є. А. Стребелевої, М. О. Супруна, У. В. Ульянової, Н. Д. Шматко, Л. М. Шипіциної.

Також, дослідженню можливостей та ефективності інклюзивної освіти присвячені наукові напрацювання Ф. Армстронга, Д. Лупарта, Ч. Вебера. Вагомий вплив на розвиток системи спеціальних освітніх закладів, розробку методик діагностики стану психічного розвитку дитини справили роботи Л. Виготського, О. Венгер, О. Запорожця, О. Киричука, Г. Костюка, Б. Корсунської, С. Максименка, В. Тарасун,

М. Ярмаченка. Завдяки роботам зазначених психологів, дослідників були обґрунтовані значущі положення про специфіку розвитку психічних процесів дітей різних вікових груп, вивчені механізми комунікативної та соціальної активностей, значення корекційного виховання для підготовки до школи. Однак, проблема організації інклюзивної освіти у загальноосвітньому навчальному закладі є недостатньо вивченою. У сучасній педагогічній теорії практично відсутні дослідження, присвячені системному розгляду проблеми інклюзивної освіти дітей дошкільного віку, які потребують корекції психофізичного розвитку.

Для нашого подальшого дослідження, визначимо базові поняття, які ми використовуємо.

Саме поняття «інклюзія» – є поняттям, яке передбачає отримання більших можливостей в навчанні для усіх дітей, завдяки інклюзивному підходу всі діти із різними потребами мають однакові можливості до навчання та отримання освіти у рамках загальноосвітньої школи. **Інклюзивна освіта** — це система освіти послуг, що передбачає навчання дітей із особливими освітніми потребами, зокрема дітей із особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу та рівних умовах. Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Це індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання [6, С. 24]. Інклюзивне навчання може реалізуватися у інклюзивній школі – це така модель освітнього навчального закладу, в якій навчальні плани та програми, методи і форми навчання адаптуються до різних освітніх потреб дітей, а

також створюється відповідний клімат в колективі школи, залучаються батьки і фахівці. За своєю ідеологією інклюзивна освіта виключає ксенофобію та дискримінацію, але створює необхідні умови для тих дітей, які їх потребують.

«Суб'єкти і об'єкти професійної підготовки педагогів дошкільних навчальних закладів (студенти, педагогічні і науково-педагогічні кадри) – структурний компонент досліджуваної системи, під якими ми розуміємо тих, хто готується стати вихователем дітей дошкільного віку, і тих, хто здійснює цю підготовку» [8, С. 21]. У науковій літературі **проблема професійної підготовки педагогічних кадрів** трактується як системне утворення із множиною пов'язаних компонентів, що певним чином впорядковані, характеризується відносно стійкою цілісністю, ієрархічною побудовою, розгалуженими зв'язками та відношеннями із зовнішнім середовищем, наявністю суб'єкта та об'єкта; розуміється як процес фахового становлення майбутніх педагогів вищого навчального закладу, як цілісний педагогічний процес, результатом якого є формування професійної компетентності, готовності роботи за обраним напрямом, й визначається словосполученням «педагогічна освіта» [8]. Стосовно визначення поняття «професійна підготовка» в контексті майбутніх педагогів, слушно дати визначення, які, на наш погляд, є найбільш коректними та ґрунтовними. За визначенням Л. В. Зданевич, професійна підготовка майбутнього вихователя – це спеціально організований освітній процес, спрямований на формування у майбутніх фахівців високого рівня готовності до ефективного здійснення професійної діяльності в галузі дошкільної освіти [4].

Ми визнаємо важливість дослідження інклюзивної освіти, оскільки включення дітей із психофізичними порушеннями у

загальноосвітній простір є світовою тенденцією, яка характерна для високо розвинених країн. Це пов'язано із зміною ставлення держави до названої категорії громадян від сегрегації та агресії до толерантності та інклюзії. Підтвердженням актуальності та важливості розвитку інклюзивної освіти слугують закони України та проекти світового рівня. Розглянемо деякі з них.

На даний момент, система інклюзивної освіти займає особливе місце в системі координат сучасної освіти як в нашій державі, так і в інших державах світу. На нашу думку, країни, де відбувається залучення осіб із психофізичними порушеннями до загальноосвітніх систем, є високорозвиненими. Необхідність такої інтеграції як суспільно-значущого, бездискримінаційного процесу знайшла своє відображення у резолюціях та конвенціях Генеральної асамблеї ООН, Комісії з прав людини та інших нормативних документах.

Конвенція про права дитини та Декларація про права інвалідів, які були ухвалені Генеральною асамблеєю ООН визначають право дітей із психофізичними порушеннями на різні соціальні можливості та послуги: право на освіту, медичне обслуговування, професійну підготовку та трудову діяльність. Це є ключем до проблеми інклюзивної освіти - нинішнє суспільство потребує нових підходів щодо удосконалення змісту особистісно-орієнтованої освіти, створення новітніх технологій навчання, спрямованих, зокрема, на подолання проблем у тих дітей із особливостями психофізичного розвитку, які взагалі не охоплені дошкільною та шкільною освітою. Разом із цим, є реальна потреба у створенні нових підходів щодо процесу їх освіти, врахування та задоволення потреб їхнього розвитку, покращення процесу реабілітації та абілітації, та інших умов, які сприятимуть інтеграції таких особистостей у суспільстві.

В українському освітньому просторі новий погляд на інклюзивну освіту було здійснено в 2010 р., що зумовило новий етап становлення «освіти для всіх». За Наказом Міністерства освіти і науки була затверджена «Концепція розвитку інклюзивного навчання». Ми вважаємо його одним із потужних проектів, в якому передбачається запровадження конкретних завдань для розвитку інклюзії в освітній галузі. Такий вектор розвитку передбачає запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, який може бути здійснений через ряд завдань: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах [10]. Основними принципами було визначено індивідуалізація, міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство, зазначено про соціальну відповідальність сім'ї, а також принципи науковості, системності і варіативності. Згідно Наказу Концепція інклюзивного навчання є можливо за умови виконання ряду завдань:

- удосконалення нормативно-правового, науково-методичного, фінансово-економічного забезпечення;
- формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу;
- впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на суспільний запит;
- запровадження інноваційних освітніх технологій в контексті інклюзивного підходу;

- розробка спеціально створеного та облаштованого соціального середовища, навчальних приміщень, навчально-дидактичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання;
- удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які здійснюють свою діяльність в умовах інклюзивного навчання;
- залучення батьків дітей з особливими освітніми потребами до участі у навчально-реабілітаційному процесі [10].

В 2012 р. в Закон України про права інвалідів (ст. 21) було внесено таке доповнення: «Навчальні заклади надають освітні послуги інвалідам нарівні з іншими громадянами, у тому числі шляхом створення належного кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби інваліда» [2], встановлено, що «жестова мова як мова осіб з вадами слуху є засобом спілкування та навчання і захищається державою» [2]. Це є свідченням визнання інклюзивної освітньої складової та важливості створення рівних умов для дітей із різними потребами в українському суспільстві. Указом Президента України № 926/2010 від 30.09.2010 року «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» скоординовано «забезпечити активізацію роботи із запровадження інклюзивного навчання в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах дітей з особливими потребами» [16]. Також, одним із важливих кроків для розширення доступності середовища, а також більш успішного залучення українців із особливими потребами в соціальне середовище, стало створення програми «Безбар'єрна Україна» [11]. У дітей із фізичними вадами комунікативна діяльність, яка здійснюється у суспільстві, може викликати ряд труднощів. З огляду на це, доречним став Указ президента України «Про заходи

щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями», в якому зазначена орієнтація на діяльність щодо вживання «заходів щодо розширення застосування у сфері освіти дактильно-жестової мови як засобу спілкування інвалідів з вадами слуху, забезпечити доступ таких осіб до засобів масової інформації через титрування та здійснення сурдоперекладу на дактильно-жестову мову інформаційних і тематичних телепрограм, кіно- та відеофільмів» [17].

Безперечно, таких заходів було б недостатньо, якби не відбулися зміни у педагогічній структурі. В 2012 році Кабінет Міністрів України дав розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», в якому висувалася наступна вимога: «Включити у навчальні програми вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Педагогічна освіта», курс «Дидактика інклюзивного навчання»» [14]. Відповідно до Закону України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» з 2010 року у загальноосвітніх навчальних закладах запроваджується інклюзивне навчання [3].

Ми звертаємо увагу, що у Законах України «Про соціальні послуги», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про охорону дитинства», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» встановлено та регламентовано надання послуг в соціальній галузі, галузях медицини та освіти особам із обмеженими можливостями, зокрема, і дітям. Відповідно до Конституції України, законів, які стосуються освіти, реабілітації та соціального захисту, держава має

забезпечити доступність до якісної освіти відповідного рівня дітям з особливими освітніми потребами з урахуванням здібностей, можливостей, бажань та інтересів кожної дитини шляхом запровадження інклюзивної освіти [10]. Україна долучилась до міжнародних проектів, які стосується прав людей — Декларації ООН про права людини, Конвенції ООН про права інвалідів, про права дитини, — і таким чином, визнала і має в подальшому дотримуватися загальнолюдських прав людини сучасного світу. Одним із таких є забезпечення права на освіту для дітей з особливими освітніми потребами на рівні із іншими дітьми.

На сьогодні система підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядається науковцями як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючого інтересу до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також у розвитку успішності в діяльності [13, С. 101]. Ми розглянемо специфіку системи професійної підготовки вихователів інклюзивної освіти в Україні.

Підготовка фахівця до професійної діяльності – це комплексний підготовчий процес, кінцевим результатом якого є фахівець, який володіє необхідними знаннями, уміннями і навичками до роботи в конкретній галузі, у нашому випадку — в галузі дошкільної освіти. Ми засвідчуємо, що сучасний стан та перспективи розвитку корекційних освітніх закладів як традиційної форми навчання дітей із психофізичними порушеннями має низку перешкод. Вітчизняна дослідниця І. Б. Кузава [9], в своєму ґрунтовному дослідженні наводить такий перелік, який ми вважаємо найбільш широким і точним:

1. незначна кількість мережі спеціальних дошкільних закладів (груп) за місцем проживання осіб зазначеної категорії;
2. дефіцит місць у системі загальної дошкільної освіти для таких вихованців;
3. недостатнє забезпечення відповідними кваліфікованими кадрами у галузі інклюзивної освіти;
4. психологічна, професійна неготовність суспільства, загальноосвітніх дошкільних навчальних закладів та педагогів до сприйняття таких дітей та роботи з ними в умовах інклюзії;
5. відсутність належного і необхідного програмно-методичного, матеріально-технічного забезпечення інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку;
6. недостатня консолідація зусиль фахівців, батьків, учених у сфері організації комплексного супроводу вихованців із психофізичними порушеннями;
7. наявність міжвідомчих бар'єрів при організації спільного навчання та виховання дошкільників;
8. відсутність системи ранньої діагностики та медико-психолого-педагогічного супроводу [9, С. 2].

«Критерієм якості підготовки випускників є професійна компетентність, що є інтегральним утворенням і складається з різноманітних компонентів» [7, С.11]. Загалом, цей критерій є компонентом професійної підготовки не тільки фахівців дошкільних навчальних закладів інклюзивної освіти, а й професійної підготовки в цілому. Збагачення цього поняття найчастіше пов'язують із професіоналізмом, педагогічною майстерністю. Рівні компетентності, якими має володіти майбутній вихователь в дошкільному навчальному закладі, характеризуються тим, наскільки

позитивно така особистість впливає на навколишню дійсність, наскільки позитивно може її змінювати. «Чим вищий рівень професійної компетентності майбутнього педагога, тим глибший як безпосередній, так і опосередкований вплив здійснюватиме він здійснить на довкілля через своїх вихованців, їхніх батьків, інших людей» [7, С. 13].

Висновки. Якщо розглядати проблеми більш широко, ми можемо зробити висновок, що один із важливіших критеріїв якісної професійної підготовки майбутнього вихователя є його позитивний вплив вихованців та їх інклюзивного оточення. Вихователь інклюзивної освіти, фахівець в інклюзивному навчанні – це особистість, яка має достатній рівень професіоналізму, володіє теорією інклюзії та не відриває її від практики, проте готова залучати новітні практики та підходи, і володіє необхідними для педагогічної сфери особистісними рисами.

Таким чином, інклюзивна освіта підтримується в Україні на законодавчому, проектному, і в певній мірі, фінансовому рівнях та орієнтує українське суспільство на визнання необхідності створення рівних освітніх та соціальних вимог для всіх. Сучасна інклюзивна освіта потребує справжнього професіонала, який вміло поєднає вже усталені методики та форми роботи із дітьми, які мають особливі освітні потреби, але буде відкритою для нового освітнього досвіду.

Література:

1. Вульфсон Б. Л. *Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века Educational strategy in the West: toward the XXI century/ Ун-т Рос. Акад. Образования. – М.: Изд-во УРАО, 1999. – 204,[3] с.*

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 31, ст.381) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4213-17>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>
4. Зданевич Л. В. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до роботи з дезадаптованими дітьми: автореф. Дис. На здобуття наук. Ступеня д-ра пед. Наук: спец: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Зданевич. – Ж., 2014. – 44 с.
5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою / А. Колупаєва // «Особлива дитина: навчання і виховання». – 2014, № 2. – С. 7–18.
6. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. / А. А. Колупаєва. – К.: Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
7. Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутнього вихователя дошкільного навчального закладу: монографія / [О. І. Курок, Г. П. Барсуковська, Н. М. Гордій та ін.] Під заг. Ред. О. І. Курка. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2015. – 232 с.
8. Косенко Ю. Система професійної підготовки педагогічних кадрів дошкільної освіти в Україні з позиції історико-педагогічного дослідження / Ю. Косенко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 51. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2009. – С. 17–22.
9. Кузава І. Б. Теоретичні та методичні засади інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: автореферат дис. ... Докт. Пед. Наук: 13.00.03 / І. Б. Кузава; М-во

освіти і науки України, Нац пед. Ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2015. – 40 с.

10. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» № 912 від 01 жовтня 2010 року [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/

11. Постанова Кабінету Міністрів від 29 липня 2009 р. N 784 «Про затвердження плану заходів щодо створення безперешкодного життєвого середовища для осіб з обмеженими фізичними можливостями та інших маломобільних груп населення на 2009-2015 роки «Безбар'єрна Україна»» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/784-2009-п>

12. Підлипняк І. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти / І. Підлипняк // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 44. – С. 28–34.

13. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. І. Поніманська. – К.: Академ-видав, 2006. – 456 с.

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 р. N 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1482-2009-р>

15. Трофаїла Н. Теоретичний аналіз поглядів вчених на особливості професійної підготовки майбутніх вихователів / Н. Трофаїла [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/5430>.

16. Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/926/2010>

17. Указ Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588/2011>

References:

1. Vuljfon B. L. *Strateghyja razvytyja obrazovanyja na Zapade na poroghe KhKhl veka Educational strategy in the West: toward the XXI century* / Un-t Ros. Akad. Obrazovanyja. – M.: Yzd-vo URAO, 1999. – 204,[3] s.

2. *Zakon Ukrajiny «Pro vnesennja zmin do dejakykh zakoniv Ukrajiny shhodo prav invalidiv»* (Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajiny (VVR), 2012, N 31, st.381) [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4213-17>

3. *Zakon Ukrajiny «Pro vnesennja zmin do dejakykh zakoniv Ukrajiny pro osvitu shhodo orghanizaciji inkljuzyvnogho navchannja»* [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1324-18>

4. Zdanevych L. V. *Teoretychni i metodychni osnovy profesijnoi pidgotovky majbutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do roboty z dezadaptovany my diťmy: avtoref. Dys. Na zdobuttja nauk. Stupenja d-ra ped. Nauk: spec: 13.00.04 «Teorija i metodyka profesijnoi osvity»* / L. V. Zdanevych. – Zh., 2014. – 44 s.

5. Kolupajeva A. *Inkljuzyvna osvita jak modelj socialjnogho ustroju* / A. Kolupajeva // «Osoblyva dytyna: navchannja i vykhovannja». – 2014, № 2. – S. 7–18.

6. Kolupajeva A. A. *Inkljuzyvna osvita: realiji ta perspektyvy. Monohrafija.* / A.A Kolupajeva. – K.: Sammit-Knygha, 2009. – 272 s.

7. *Kompleksnyj pidkhyd do formuvannja profesijnoi kompetentnosti majbutnjogho vykhovatelja doshkilnogho navchalnogho zakladu: monohrafija* / [O. I. Kurok, Gh. P. Barsukovs'ka, N. M. Ghordij ta in.] *Pid zagh. Red. O. I. Kurka.* – Ghlukhiv: RVV Ghlukhivskogho NPU im. O. Dovzhenka, 2015. – 232 s.
8. Kosenko Ju. *Systema profesijnoi pidghotovky pedaghoghichnykh kadriv doshkilnoi osvity v Ukraini z pozycji istoriko-pedaghoghichnogho doslidzhennja* / Ju. Kosenko // *Zbirnyk naukovykh pracj. Pedaghoghichni nauky.* Vypusk 51. – Kherson: Vydavnytvo KhDU, 2009. – S. 17–22.
9. Kuzava I. B. *Teoretychni ta metodychni zasady inkljuzyvnoi osvity doshkilnykiv, jaki potrebujutj korekciji psykhofizychnogho rozvytku: avtoreferat dys. ... Dokt. Ped. Nauk: 13.00.03 / I. B. Kuzava; M-vo osvity i nauky Ukrainy, Nac ped. Un-t im. M. P. Draghomanova.* – Kyjiv, 2015. – 40 s.
10. *Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy «Pro zatverdzhennja Konceptiji rozvytku inkljuzyvnogho navchannja» № 912 vid 01 zhovtnja 2010 roku [Elektronnyj resurs].* Rezhym dostupu: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
11. *Postanova Kabinetu Ministriv vid 29 lypnja 2009 r. N 784 «Pro zatverdzhennja planu zakhodiv shhodo stvorennja bezpereshkodnogho zhyttjevogho seredovyshha dlja osib z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostjamy ta inshykh malomobilnykh ghrup naselennja na 2009-2015 roky «Bezbar'jerna Ukraina»» [Elektronnyj resurs].* Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/784-2009-p>
12. *Pidlypnjak I. Pidghotovka majbutnikh fakhivciv doshkilnoi osvity / I. Pidlypnjak // Psykhologho-pedaghoghichni problemy sil'sjkoji shkoly.* – 2013. – № 44. – S. 28–34.

13. *Ponimansjka T. I. Doshkiljna pedaghoghika: navchalnyj posibnyk dlja studentiv vyshhykh navchalnykh zakladiv / T. I. Ponimansjka. – K.: Akadem-vydav, 2006. – 456 s.*
14. *Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 ghrudnja 2009 r. N 1482-r «Pro zatverdzhennja planu zakhodiv shhodo zaprovadzhennja inkljuzyvnogho ta integhrovanogho navchannja u zaghaljnoosvitnikh navchalnykh zakladakh» [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1482-2009-r>*
15. *Trofajila N. Teoretychnyj analiz pohljadiv vchenykh na osoblyvosti profesijnoji pidghotovky majbutnikh vykhovateliv / N. Trofajila [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/5430>.*
16. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zakhody shhodo zabezpechennja priorytetnogho rozvytku osvity v Ukraini» [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/926/2010>*
17. *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro zakhody shhodo rozv'jazannja aktualnykh problem osib z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostjamy» [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/588/2011>*

III. ART AND ART CRITICISM

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.8

UDC 7.012:087.5

DESIGN AND ARTISTIC TOOLS IN THE INTERACTIVE CHILDREN'S BOOK

PhD in History of Arts, O. Ya. Melnyk

Lviv Polytechnic National University, Ukraine, Lviv

The article is devoted to the problem of the interactive children's book design, in particular, the reasoning, of constructive and artistic means of its creation. The aim of the work is to clarify the concept of a modern interactive book for children, its classification and the appearance of design features. On the basis of the integrated research method, the interactive book is considered as a product of the synthesis of literary-methodical and artistic activities and the design tools for creating a unique book image are proposed. The main tasks of the designer are to determine the dependence of the design form on the functional purpose of the book; transformation of the form for the purpose of obtaining new developing and cognitive functions of the book; search of interconnection of an external design with text and illustrative materials.

Key words: Interactive children's book, movable book, design, construction, artistic tools, composition, illustration.

Introduction. The existence of the interactive children's book among an array of other printed publications for children is due to the peculiarities of the initial period of child development. According to psychologists, during this period, the child takes as much as possible everything that surrounds her. The effectiveness of the perception of books for the smallest is enhanced by a quantum well, dramatized or constructive

game, the connection and similarity of the book to the traditional toy. The issue of children's book design quality is becoming more and more relevant. The search for new ways in the design of the book requires the expansion of a range of constructive and stylistic features, artistic means and techniques for forming the book. During recent decades, issues of the history and typology of the children's book were raised by such researchers as Y.Gerchuk, Y.Gankina, S.Karaychentseva, M. Yefimova [1; 2; 3; 4]. The essence of publishing processes when creating a children's book is E. Ogar, B.Valuyenko [5; 6]. Understanding the notion of literature for children, its content specifics is given by I.Arzamatsseva [7]. At the same time, in these studies, the problems of design and artistic peculiarities of a toy book were practically not raised.

Objectives. The purpose of the article is to clarify the concept of a modern interactive book for children, its classification and the appearance of design features.

Presentation of the main material of the article. According to the State standard, an interactive book (toy book) is a publication of special design forms intended for mental and aesthetic development of children [8, p.12]. Traditional signs of a text-art edition are combined in a toy book with certain external stimuli - auditory, optical, constructive, tactile, etc., which stimulate the playing of the child. While working on the design of a interactive book, it's important to remember that the basis of this book, as well as any other, is literary content. If a child with a book will only "play", then the latter will lose its function of transferring information. The children's book as an object of the subject-spatial environment is only part of a holistic system of objects surrounding the child, so it is important to design a book taking into account interdisciplinary connections and to consider it not only as a printed publication but also as an element in the system of the game - the game material - educational material - training. Thanks to the

synthesis of a toy and a children's book, the educational and game subject-space environment becomes more complete. This interconnection of all constituents of the environment must be taken into account when designing a book form. The interactive book is mostly designed for children aged 3-6 years. However, publishers often create books for the smallest readers - children up to one year old [9, p.5]. Such books differ significantly from other children's editions, because they do not contain text (except for the names of objects), but the main focus is on the visual component - one illustration (object) on one page. In books for children 3-6 years more actively used text, tasks, illustrations contain more details, the effect of the game is amplified by sound effects, smells, texture contrasting to the touch of materials [2, p.5].

In connection with the need to rethink the existing situation in the design of books for preschoolers and the search for new ways of creating publications, taking into account the psychology and age characteristics of the child, it is necessary to determine the criteria and methodological justification of the principles of classification of a toy book. It will also allow to predict the need to use new factors and patterns of constructing special forms of publications for children as a tool for education, development of thinking, memory, language, small motor skills, etc.

Despite the fact that there are a large number of solutions to original children's editions of various forms, they have much in common in functional qualities, in principle, organization of a constructive form, etc. In general, the classification of special editions for children will allow us to create a system of general and individual characteristics that should be endowed with editions when implementing certain functions. In the implementation of the function of the publication a significant role is played by its material design. For a constructive solution, all editions can be divided into two large groups: flat and volumetric [3, p.17]. Each of them

includes a variety of books, which, in turn, can be united on the basis of similar qualities and principles of structural organization into separate groups of their own varieties. Most editions of a constructive solution can easily be attributed to one or another group, however, often the book contains signs of both groups (a spreadsheet, a book with cross cutting block).

Under the influence of the functions performed by the interactive book, its following types were formed: a coloring book, a fun book, a spreadsheet, a book-figure, a tunnel book, a book with a game plan, a book-shop, a panorama book, a book with a carving elements, a revolving book, a musical toy book, a fingernail-toy-book.

When preparing a coloring book, the principle of availability and visibility is used, the game function is planned. The principle of accessibility is expressed in accordance with the age-specific drawing of the child, and the principle of visibility - in the parallel submission of the colored original. The game function turns out that the figure includes elements of the game – to perform a task, to find, cuddle, calculate, connect, cut, glue, and so on. The nature of the drawings of books intended for children of different age groups is different. For junior preschoolers in coloring books, desirable drawings of objects of the simplest forms with a greasy saturated line of the contour of the image. For older children, images become more complex, there is a large number of small details, the subject matter of the publication expands.

The modern form of the coloring book is a publication, where it is proposed to refine the submitted images not by means of coloring, but by means of pasting contained in the publication of the stickers. The game and developing functions are fully preserved (small hands are also used). The fun book is shaped like a pad and close to the formal-material features of a rubber toy for swimming. Such editions are offered for

children from six months to three years. They should be water resistant (if necessary, they can be washed) and made using environmentally friendly non-toxic materials. Fat makes such a booklet soft so that it is completely safe to use. If in the publications for the smallest such a book has more features of toys with elements of tactile influence, then in publications for children up to three years there are interactive elements that make the book "live", encourage the game and learning - to tie lacing and ribbons, snap buttons and lightning and so on.

The book-screen is an ordinary soft edition, the production process of which is limited to printing, jogging, trimming and folding of a long ribbon of paper.

In general, the spreadsheet has the following benefits: 1. the verbal image transmitted due to the picture in the book-booklet becomes more understandable and clear; 2. the word associated with the picture is perceived more figuratively; 3. In the scan of the spreading book there is a possibility of comparative analysis - the children are looking for the common and the opposite in the drawings, they learn to think logically, compare forms, images, etc.; 4. the form of such a book is convenient for the deployment of the plot; 5. such a book can be considered simultaneously by a group of children; 6. The spreadsheet book is more informative than the usual form of the code.

Another traditional form of a interactive book that enjoys great popularity among children is book-figure. The form is able to actively influence the perception of the content, create additional emotional and content shades. A figure-book is created in the traditional way - printing, folding, sewing, but the trim does not work on three sides, but a special figured knife. All compositions on the spreads of the book are constructed in accordance with the configuration of the contour of the reversal. Figural cutting technology is used in books-cutting. By the usual form of the book,

inside may contain sheets with curly cut, opening part of the image from the next page. Through cutting requires careful artistic design, because you need to beat both the front and back pages with the same stitches. Also, the carving is used to create a stereo effect in the book: the through holes open certain volumetric elements that are immutable for each page. Another book-form – the book-folding project. It offers the child to do some work (to draw, cut, glued, collect), resulting in it will receive new "toys". Such publications contain all the necessary details and explanations and allow the child to complete all stages of work independently.

Books with hidden objects are very popular. They offer to readers to find camouflaging items. Whether the hidden object is a hard to spot character or an item specified by the author in a rhyming list, is subject to the book or possibly the series of books it belongs to. These types of interactive children's books are sometimes published with a common theme (life in the forest for example). Young readers can interactively experience a selective number of these books as early as age four and beginning at a pre-kindergarten grade level, depending on how easily the hidden objectives can be located [10].

A book with soundtrack or music book is a book that contains, along with visual information, audio support, expanding the ability to perceive the contents of the book. In addition to the unchanging soundtrack, a music book may contain a certain form keypad that allows you to create your own melodies for the child. This edition is for children aged 1 to 7 years. A peculiar group consists of books with a sculptural effect, or so-called pop-up books. On the reversals of such books there is a picture of a rather complex form and volume of sculpture. These figures are designed and folded so that when they close the book, they are folded and flat. It should be noted that most of the same edition combines several game elements that make up the material construction of a modern children's interactive

book. Thus, the expressive properties of books for the smallest readers and the imagery of their architecture, which make up the material construction of books, can be provided at the expense of the unusual form of the book, the introduction of new materials and individual game modules. Each type of interactive book is intended to perform its individual function, which is related to the development of individual skills in the child and helps the child to become more accustomed to the reading process [4, p.16].

There are three main types of artistic expressions used to create an interactive book:

- 1) structural and spatial means;
- 2) figurative and figurative means;
- 3) compositional-organizing means.

The construction is an active exponent of clarity publication, because it provides for books, toys qualities related with theatrical stage, the circus is a means to encourage active child to play. Construction of ordinary books is to select different layout options for publication, layout pages with text and illustrations, design elements. The design has two components: text (text construction) and block (material construction). The range of fonts used in preschool publications is quite wide. Depending on the type of publication, the volume of the literary text, the format, the way of design and printing, it is possible to use different fonts - handwritten and pictorial, dial-up and stick-outs [7, p.89]. Of particular importance is the stylistic unity of the image and the font. The color in each edition performs a number of functions: communicative, cognitive, artistic-expressive. In art history literature has repeatedly emphasized the tremendous role of color image for the comprehensive development of the child. Text colorization is possible both on the cover and in the main text. The introduction of colored text fragments into the set improves the emotional perception of

the interactive books, enhances the artistic and expressive quality of the page and scan. In the process of designing a children's book it is important to take into account all the age and psychological characteristics of the child. All functions of the children's book can be divided into two blocks: utilitarian and cognitive-developing. The utilitarian functions of the book are based on the ergonomic features of the reader; cognitive-developing consider the age and psychological characteristics of the child, gender differences. At the first stage, the content of the book, its intended influence on the reader, design, stylistics, style of writing, genre is studied. At this stage, a synthesized image of the content of the work and its visual graphic and form-forming concepts are created. Depending on the goal, the constructive form of the child's interactive book is explored the possibilities and options for using gaming and developing technologies. The initial product design is the solution of the project, expressed in a conceptual or sign form, and the final product is a project of a specific design object. In general, all component elements of the design-form of an interactive book can only be disclosed when the pages are flipped over.

Conclusions and prospects for further research. It is proved that various forms of the interactive book are an actual area for methodologists, publishers, and graphic designers. Finding suitable means of expression to create quality interactive books for children is acutely relevant. It was discovered that the design tasks of the children's book design include:

1. establishing the dependence of the design form on the functional purpose of the interactive book;
2. the use of modern educational techniques and developing technologies for the harmonious development of the child;
3. transformation of the design form in order to obtain new developing and cognitive functions of the book

4. search for the relationship between the external form and the book design with the materials used when creating the book.

Publications for children should reflect their world with its content, ease of presentation and expressiveness of linguistic form, interesting illustrative solution, colors, plastic form, and material construction. To provide this complex set of text and non-textual factors, a lot of efforts are needed from the authors of the works of children's literature, publishers, printers and graphic designers such as good knowledge of the child's soul, the needs and aspirations of the child, a true creative approach, non-traditional design thinking, high-quality technologies

References:

1. Gerchuk, Yu.(2000). *The history of the graphics and art of the book.* Moskva: Aspekt Press.
2. Gankina, Ye. (1997). *Artist in a children's book.* Moskva: Sovetskiy khudozhnik.
3. Karaychentseva S.A. (2004). *Book science literary-artistic and children's book.* Moskva: MGUP.
4. Jefymova,M.(2015). *Design of the children's book of Ukraine. Design and artistic principles and tools.* Kandyat nauk. Kharkivsjka derzhavna akademija dyzajnu i mystectv.
5. Oggar E.I. (2002). *Children's book. Publishing tests.* Ljviv: AzArt.
6. Valujenko B. V. (1976). *Architecture of the book.* Kyjiv: Mystectvo.
7. Arzamastseva I. & Nikolaeva S. (2000). *Children's literature.* Moskva, Akademiya; Vysshaya shkola.
8. DSTU 29.6-2002 (2002). *Publications for children. Polygraphic execution. General technical requirements.* Kyjiv: Derzhstandart Ukrajinjy.

9. *DSanPiN 5.5.6-084-02 (2002). State standard rules and regulations. Hygienic requirements for printed products for children. Kyjiv: Derzhstandart Ukrainy.*

10. *Interactive children's book (2015) Online. Avalible at: /https://en.wikipedia.org/wiki/Interactive_children's_book*

DOI 10.26886/2520-7474.5(25)2017.9

UDC: 792 / 796.4

**THE SPECIFICITY OF "CIRCUS GYMNASTICS ON THE CANVASES"
IN TEACHING AND THE CREATIVE PROCESS OF THE KYIV CITY
ACADEMY VARIETY AND CIRCUS ARTS**

Dmytriy Orel

Kyiv Municipal Academy of Variety and Circus Art, Kyiv, Ukraine

The article analyzes the peculiarities and specificity of the educational and scenic method in the genre of circus gymnastics on canvases. It specifies its characteristics, structural parts, techniques and principles for performing certain exercises, combinations, trick parts, scenic representation, as well as safety techniques.

Keywords: circus art, gymnastics, circus genres, educational process, teaching methods.

Formulation of the problem

Features and characteristics of the structure of teaching and creative process in circus gymnastics on canvases.

The purpose of the article

The purpose of the study is to analyze and determine the stages of the stage method in circus gymnastics on canvases.

The purpose of the study determines the following tasks:

- to give an analysis of scientific research on this topic;
- to determine the features of the scenic method of circus gymnastics on canvases;
- specify the specifics of performing the formal technical part of circus gymnastics on canvases.

Analysis of research

The analysis of scientific research on this problem is practically absent. There are some works on circus art and choreography, but unfortunately none of the Ukrainian and foreign art critics studied the problem of choreography in directing circus representation, in general, as well as neoclassical techniques in particular [2].

Scientific researches on the problems of circus art, its features, genres, history are represented by Capitoline Dementieva, Vladislav Kornienko, Marina Malykhina, Alexander Babinsky, Maxim Golovchenko [2], Eugenie Pakhalovich, Artem Galai, Alexandra Soboleva.

Statement of the main material

In the preparation of the program for the scenic method of circus gymnastics, the principle of comprehensive study by students of special subjects is taken into account on the canvases, which provides for mastering them alongside the discipline. Specialization in the genres of a number of other special disciplines: circus gymnastics, pantomime, movement plastic, dance, acrobatics, actor skill and the like.

Special requirements are imposed on creative youth and schools, educates the masters of the arts of tomorrow. The program equips students with modern knowledge and a complex of means of scenic expressiveness, leading to mastering the heights of the future profession.

The program is concluded taking into account the achievements of the modern circus, will help students to master their future profession in perfection, to understand the secrets of mastery.

The present work program also takes into account the changes that have occurred in the teaching of the subject of Specialization in the genres in the relevant higher education institutions, the specifics of professional training of students in the artistic direction.

The main work of the teacher with the students is conducted directly in the classroom.

The main form of conducting classes is practical (individual lessons) classes with the teacher, but for creative reflection on ideas and positions, practical skills and skills of the course. Specialization in genres students must prepare themselves for classes on their own.

Air gymnastics on canvases is a genre that requires such qualities as strength and flexibility. Very beautiful looks gymnast or gymnast, who has high growth, long legs, high lift.

air gymnastics on canvases) are:

- by means of special physical exercises to be achieved in the training of future specialists in the genre Air gymnastics on the canvases of the appropriate level of physical development (appropriate strength, speed, agility, flexibility), as well as the development of the vestibular apparatus;

- learning the appropriate air-gymnastic exercises, fixing and improving certain moving skills to achieve high technical training in the genre Air gymnastics on canvases;

- Simultaneously with the study of technique in tricks and the development of mobile skills, to train the air gymnast high moral and volitional qualities: the ability to suppress a sense of fear, high psychological preparation, focus on competitions in the circus arena, the stage;

- to form and develop by means of acting skills the actor's temperament, expressiveness, efficiency and creative imagination of an

air gymnast in the genre Air gymnastics on canvases on the circus arena and on stage;

- to form and develop by means of plastic mobile training of an air gymnast the skills of free possession of his body, instill in him a sense of rhythm, musical memory and musical ear;

- develop skills of orientation in space in aerial gymnastics;

- To move away from the narrowly directed training of aerial gymnastics (pure performer) and to form high research and forecasting skills in order to master and solve creative problems (preparation of spectacular circus numbers, programs);

- prepare the actress for active public life in the Ukrainian state [2].

The basic concepts of the course of circus gymnastics on the canvas, which you need to know:

- jointed cloth and rope (in the hinges, there must necessarily be a thimble);

- Arabian, check, machine, loop, which is attached to the canvas (working);

- without a loop on a stretched canvas – "twine", "swallow", deflection in the back- hand in the loop – bookmarks, blanche, "twine", deflections;

- a leg in a loop – "flag", deflections, a double fold;

- on a stretched canvas – hang, wrapped in a cloth, hang (the cloth passes through the back), holding the hand, "eight", "mill";

- twist – in the hand, leg, hugging the canvas with his hands [3].

Basic skills.

1. It is easy to climb the canvas.

2. Control the performance of exercises and movements with a rational expenditure of muscle energy.

3. To master the technique of developing the physical qualities of a gymnast in the genre "Aerial gymnastics on canvas". Properly conduct a warm-up with the inclusion of simple exercises.

4. Correctly apply safety devices (work in a loop or a lodge).

5. Correctly perform exercises in a loop, on a stretched or loose canvas of steepness.

6. Properly analyze your own technique of performing exercises, find and correct mistakes of a technical nature.

7. Manage your emotions and show high moral and volitional qualities. [4].

Theme 1. Testing the ability to climb on the canvas.

To make a winding by a foot and, being pulled up, to climb on a cloth.

Theme 2. Bending in the back.

The right leg should be covered with a cloth, the left should be raised and bent, bent in the back.

Theme 3. "Twine".

The right foot can be covered with a canvas, the left one can be put on canvas.

Theme 4. "Swallow".

With your left foot, curl the fabric and dodge so that the fabric passes through your back. Right leg raise up, crouching to make a "swallow".

Theme 5. Vis on the canvas, wrapped around the back.

It is convenient to do this trick after the "swallow", the canvas passes through the back, on the right side of the canvas is clamped with the mouse of the right hand, and with the left hand brush clamp the canvas. Hanging on the back.

Theme 6. Wis head down, wrapped in linen.

Raise both legs up, holding hands. With your right foot you can cover the canvas, take the left back, throw the canvas across your back, bend over.

Theme 7. Hand in a loop.

Put in the loop the right hand, left to hold on to the canvas, to hang, press the legs to press up, fix it.

Theme 8. Hand in the loop "twine".

Raise both legs up, passing the right leg between the arms, open the "twine".

Theme 9. Hand in a loop, a bend in the back.

Bend over, touch with the feet of the head.

Theme 10. Twist, one hand in the loop, the second hold on to the canvas.

Right hand in the loop, left to hold on to the canvas, sag, fixing, spinning

Theme 11. Twist in one hand (in a loop).

Holding on with both hands (right in the loop, left behind the canvas), lower the left and press it against the body. Strong twist, in which the trunk must be parallel to the floor.

Theme 12. Hand in a loop, front blanche.

The right hand in the loop, left to grasp the canvas, rise on equal hands, the body should be parallel to the floor, make a front blanche.

Theme 13. Hand in a loop, back-blanche.

Right hand in the loop, left to grasp the canvas, to descend on equal hands, torso parallel to the floor (back to the top), make a back blanche.

Theme 14. Hand in the loop, front bookmark.

The right hand in the loop, pulling to lie on the bent arm, pressing it to the stomach, the body curved, make a bookmark.

Theme 15. Hand in the loop, back tab.

The right hand in the loop, left to grasp the canvas. Raise your legs up, lie on your right hand, pressing it to your back, make a bookmark.

Theme 16. The foot in the loop, high.

Hanging, the leg in a loop, take the canvas aside.

Theme 17. The leg in the loop, the deflection in the back.

Hanging, a leg in a loop, a cloth clasp your arms, bend over in the back. You can make a twist, weak.

Theme 18. The foot in the loop, the "flag".

Hang, put your left foot on the canvas, lift the trunk.

Theme 19. Double fold, leg in a loop.

The right leg in the loop, bent in the back, grasping the left leg, making a double crease, straightening the leg, so that there was a "twine".

Theme 20. The leg in the loop, weak twist.

Right foot in the loop, left to the side, to hang, holding the cloth with your hands, spin.

Theme 21. The leg in a loop, twist in a double fold.

Make a double crease, the leg in a loop, spin so that it rotates parallel to the floor.

Theme 22. The leg in a loop, twist around its axis.

Hang, the right foot in the loop, foothold, legs together. The left leg and left arm should be taken to the side, with the right hand to push off from the canvas. Left foot and left hand swirling.

Theme 23. The leg in a loop, twisting curl.

The right leg in the loop, the left one to put through the back on the canvas, wrap your arms around the canvas. Strong twist. It is possible in a trick with this trick to move to another – to make a double crease and, straightened, spin around its axis.

Theme 24. "Eight".

To wind the left and right legs "eight", to fall. Having bent, to take hands for a cloth, to make twist.

Theme 25. The hand in the loop, twist in the tab.

Hand in the loop, make the back bookmarks with one hand holding on to the canvas. Turning away, being in an equal position, the twist continues, then release one hand. Strong twist in one hand.

Theme 26. Twist, holding hands without a loop.

Clasp the canvas with both hands, to wrap oneself with your foot. Hang your hands. Let go of your leg. Strong twist parallel to the floor.

Theme 27. "Mill".

Wrap the cloth around the torso. Keep the trunk parallel to the floor. Rotate roundly to the floor.

Theme 28. The technique of mastering the exercises on the canvas.

Wrap the cloth around the torso. Circular turn down to the floor.

Theme 29. Twist around its axis.

Technique of complex exercises on canvas. To hang, to gain a foothold. Hands pounce, spin around its axis.

Theme 30. Composition of exercises on canvas.

"Eight" – to roll up the left and right feet, to descend, to take hands by the cloth, to make a twist. With a strong twist, take your hands to the sides or press against the body.

Theme 31. Double twist.

Hang on, holding hands. Spin around. With a strong steepness spinning around its axis.

Theme 32. Working out the number with all the exercises studied and elements. Work on tricks, composition, skill, technique of execution. Work on setting the number.

Conclusions.

Thus, modern techniques and scenic developments of formal technical techniques in the genre of circus gymnastics on canvases are intertwined in the Kiev Academy of Variety and Circus Arts, are the latest technologies and are of high quality in the teaching of special disciplines of Russian education and art in the field of circus art.

References:

1. Бардиан Ф. Под цирковым шатром. Саратов, – 1973.
2. Гуревич З. Б. О жанрах советского цирка: – М., Искусство, – 1977.
3. Дмитриев Ю. Советский цирк сегодня. – М., Искусство, 1978.
4. Зуев Е. И. „Волшебная сила растяжки” – М., Советский спорт, – 1990.
5. Кузнецов Е. Цирк: Происхождение, развитие, перспективы. – М., Искусство, – 1971.
6. Кузнецов Е. „Цирк” – М., Искусство, – 1971.
7. Маленькая энциклопедия. Цирк (авторы-составители Шнеер А. Я., Славский Р. Е.) – М., Советская энциклопедия, – 1979.
8. Местечкин М. В. В театре и в цирке. – М., Искусство, – 1976.
9. Цирковое искусство России. Энциклопедия (редакционная коллегия, главный редактор Швыдкой М.Е.) – М., Научное издательство „Большая Российская энциклопедия”, – 2000 г.
10. Ширай А. Цирк на сцене. – М., Искусство, – 1974.
11. Шляпин Л. Цирк любителей. – М., Искусство, – 1976.
12. Шляпин Л. Гимнастика. – М., Советский спорт, – 1978.

References:

1. Bardian F. Pod cirkovym shatrom. Saratov, – 1973.
2. Gurevich Z.B. O zhanrah sovetskogo cirka: – M., Iskusstvo, – 1977.
3. Dmitriev Y. U. Sovetskij cirk segodnya. – M., Iskusstvo, 1978.
4. Zuev E. I. „Volshebnaya sila rastyazhki” – M., Sovetskij sport, – 1990.

5. Kuznecov E. *Cirk: Proiskhozhdenie, razvitie, perspektivy.* – M., *Iskusstvo*, – 1971.
6. Kuznecov E. „Cirk” – M., *Iskusstvo*, – 1971.
7. Malen'kaya ehnciklopediya. *Cirk (avtory-sostaviteli SHneer A. YA., Slavskij R. E.)* – M., *Sovetskaya ehnciklopediya*, – 1979.
8. Mestechkin M. V. *V teatre i v cirke.* – M., *Iskusstvo*, – 1976.
9. *Cirkovoe iskusstvo Rossii. EHnciklopediya (redakcionnaya kollegiya, glavnyj redaktor SHvydkoj M.E.)* – M., *Nauchnoe izdatel'stvo „Bol'shaya Rossijskaya ehnciklopediya”*, – 2000 g.
10. SHiraj A. *Cirk na scene.* – M., *Iskusstvo*, – 1974.
11. SHlyapin L. *Cirk lyubitelej.* – M., *Iskusstvo*, – 1976.
12. SHlyapin L. *Gimnastika.* – M., *Sovetskij sport*, – 1978.

CONTENTS

I. ECONOMICAL SCIENCES

CONSUMER BEHAVIOR AS A MODERN PHENOMENON IN CONSUMER SOCIETY	5
PhD in Economical Sciences, T. T. Zhovkovska	

AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE'S ECONOMY: ESSENTIAL CHARACTERISTICS	22
PhD in Economical Sciences, Y. Kostecky	

II. PEDAGOGICAL SCIENCES

THE WORK OF THE SCIENTIFIC-RESEARCH DEPARTMENT IN PEDAGOGY AT THE KHARKIV INSTITUTE OF PUBLIC EDUCATION	37
N. Boyko	

DIDACTIC CONDITIONS OF INFORMATION-COMMUNICATION TECHONOLOGIES APPLICATION IN THE PROCESS OF STUDYING OF SOCIAL AND HUMANITIES PROFILE STUDENTS	50
F. Ya. Mainaev	

THE INFLUENCE OF INTEGRATIVE ARTS ON THE DEVELOPMENT LEVEL OF ART CULTURE FOR MUSICAL SCHOOL STUDENTS	60
O. Nadutenko	

ETHNOGRAPHIC STUDIES OF FOLK PEDAGOGY OF THE EASTERN SLAVS (XIX - XX CENTURIES)	74
PhD in Pedagogical Sciences, T. V. Okolnycha	

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL PREPARATORY TRAINING IN INCLUSIVE PRE-SCHOOL EDUCATION	92
--	----

N. Sukhoviiienko

III. ART AND ART CRITICISM

DESIGN AND ARTISTIC TOOLS IN THE INTERACTIVE CHILDREN'S BOOK	113
---	-----

PhD in History of Arts, O. Ya. Melnyk

THE SPECIFICITY OF "CIRCUS GYMNASTICS ON THE CANVASES" IN TEACHING AND THE CREATIVE PROCESS OF THE KYIV CITY ACADEMY VARIETY AND CIRCUS ARTS	122
--	-----

D. Orel